

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

**Αναλυτική έκθεση
Οι εξελίξεις στο διεθνή περίγυρο της χώρας
Νοέμβριος – Δεκέμβριος 2018**

Υπεύθυνος Έδρας:
Ηλίας Κουσκουβέλης
Καθηγητής Διεθνών Σχέσεων
Κοσμήτορας Σχολής Κ.Α.Ε.Τ.

Ιανουάριος 2019

Πίνακας περιεχομένων

Επιστημονική Ομάδα	4
Αρκτικόλεξα	5
1. ΤΟΥΡΚΙΑ.....	6
Εσωτερική πολιτική σκηνή.....	6
1.1.1. Οι δημοτικές εκλογές και οι συμμαχίες.....	6
1.2. Πολιτεία, Θρησκεία και Κεμαλισμός	7
1.2.1. Θρησκευτική ηγεσία και Κεμαλισμός.....	7
1.2.2. Προεδρία Θρησκευτικών Υποθέσεων και κρατικός προϋπολογισμός.....	9
1.3. Τουρκική Κοινή Γνώμη και Κ.Δ.Α.	10
2. ΤΟΥΡΚΙΑ.....	11
Οικονομική Ανάλυση	11
2.1. Σύνοψη.....	11
2.2. Τρέχουσες οικονομικές εξελίξεις	13
2.3. «Πλημμύρα» εισροών «μυσηριωδών» κεφαλαίων το 2018.....	16
2.4. Το χρηματιστήριο από ιστορικό ρεκόρ σε πτώση το 2018.....	20
2.5. Η επανεμφάνιση του πληθωρισμού	21
2.6. Συμπέρασμα	25
3. ΤΟΥΡΚΙΑ.....	26
Εξωτερική πολιτική	26
3.1. Μέση Ανατολή	26
3.1.1. Σχέσεις με Λιβύη.....	26
3.1.1.1. Η επίσκεψη Ακάρ στη Λιβύη	26
3.1.1.2. Η Διεθνής Διάσκεψη στο Παλέρμο και η Τουρκία.....	31
3.1.2. Το Συριακό (Ιντλίμπ).....	33
3.2. Σχέσεις με Ρωσία	35
3.2.1. Ενεργειακές Σχέσεις.....	35
3.2.2. Η κρίση Κιέβου-Μόσχας και η Τουρκία	36
3.3. Σχέσεις με Η.Π.Α.	37
3.3.1. Η.Π.Α., ανθρώπινα δικαιώματα και Τουρκία.....	37
3.3.2. Το ζήτημα του Μανμπίτζ και τα σχέδια νέας εισβολής	37
3.3.3. Εξοπλιστικά – Πυραυλικό σύστημα Patriot.....	40
3.4. Σχέσεις με Ελλάδα και Κύπρο	42

3.4.1. Γεωτρήσεις στην Κυπριακή Α.Ο.Ζ. και στήριξη των Η.Π.Α.....	42
3.4.2. Η Κρήτη, η Ελληνική Α.Ο.Ζ. και η Τουρκία	43
3.5. Ευρώπη και Τουρκία	47
3.5.1. Ενταξιακή πορεία Τουρκίας.....	47
3.5.2. Ε.Δ.Α.Δ. για Κούρδο ηγέτη.....	47
4. ΣΥΡΙΑ	49
4.1. Γενικά.....	49
4.2. Οι μεταστροφές της πολιτικής των ΗΠΑ στη Συρία	50
4.3. Ιντλίμπ.....	52
4.4. Η προοπτική τουρκικής εισβολής στα ανατολικά του Ευφράτη	53
5. ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ.....	56
5.1. Η Συμφωνία των Πρεσπών	56
5.2. Η θέση της Ρωσίας στην Συμφωνία των Πρεσπών.....	57
5.3. Σχέσεις Σερβίας-Κοσσυφοπεδίου	58
5.4. Ο στρατός του Κοσσυφοπεδίου.....	59
5.5. Η Αλβανία και η Ε.Ε.	60
5.6. Οι σχέσεις της Βουλγαρίας με την ΠΓΔΜ.....	61
6. ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ	62

Επιστημονική Ομάδα

1. Ηλίας Κουσκουβέλης, Καθηγητής Θεωρίας Διεθνών Σχέσεων, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών (ΔΕΣ), Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, υπεύθυνος Έδρας
2. Νικόλαος Ραπτόπουλος, Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών (ΔΕΣ), Πανεπιστήμιο Πειραιά [Τουρκία (πολιτική, οικονομία, Κουρδικό) Μέση Ανατολή, Οικονομία], μέλος συντακτικής ομάδας
3. Φωτεινή Μπέλλου, Επίκουρη Καθηγήτρια, Τμήμα ΔΕΣ, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (Ευρωπαϊκά θέματα)
4. Παναγιώτης Κοντάκος, Επίκουρος Καθηγητής, UCLan-Cyprus (Οικονομικά)
5. Νικόλαος Βασιλειάδης, Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα ΔΕΣ, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (Τουρκία, Βαλκάνια, επιμέλεια), μέλος συντακτικής ομάδας
6. Κυριάκος Μικέλης, Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα ΔΕΣ, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (επιμέλεια).
7. Ρεβέκκα Παιδή, Επίκουρη Καθηγήτρια Διεθνών Σχέσεων, Τμήμα ΔΕΣ, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (Μικρά κράτη, Μέση Ανατολή)
8. Κωνσταντίνος Ζάρρας, Διδάκτωρ Διεθνών Σχέσεων, Διδάσκων ΠΔ 407, Τμήμα ΔΕΣ, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (Ιράν, Ιράκ, Ισραήλ, Συρία, Λιβύη)
9. Παύλος Σεραφείμ, μεταδιδακτορικός ερευνητής Τμήματος ΔΕΣ, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (θέματα Εκκλησιών)
10. Στυλιανή Γεράνη, υποψήφια διδάκτωρ Τμήματος ΔΕΣ, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (ΝΑ Μεσόγειος – Ελλάδα, Κύπρος, Ισραήλ)
11. Μιχαήλ Μαθιουλάκης, υποψήφιος διδάκτωρ Τμήματος ΔΕΣ, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (θέματα ενέργειας)
12. Αναστασία Μπλουκουτζί, υποψήφια διδάκτωρ Τμήματος ΔΕΣ, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (θέματα μετανάστευσης)
13. Νοβατσίδου Ελένη, ασκούμενη ερευνήτρια Ινστιτούτου Διεθνών, Ευρωπαϊκών και Αμυντικών Αναλύσεων (ΙΔΕΑΑ), Τμήμα ΔΕΣ (Βαλκάνια).

Οι απόψεις που εκφράζονται ανήκουν στη συντακτική ομάδα και δεν απηχούν απόψεις του ΓΕΕΘΑ. Η επιστημονική ευθύνη για το σύνολο του κειμένου ανήκει στον υπεύθυνο της Έδρας.

Αρκτικόλεξα

Δ.Κ.	Δημοκρατικό Κόμμα (D.P.)
Δ.Κ.Λ.	Δημοκρατικό Κόμμα των Λαών (H.D.P.)
Ε.Κ.Κ.	Εργατικό Κόμμα Κουρδιστάν (P.K.K.)
ΕΝ.Κ.Κ.	Ένωση Κουρδικών Κοινοτήτων (K.C.K.)
Κ.Δ.	Κόμμα Δικαιοσύνης (A.P.)
Κ.Δ.Α.	Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (A.K.P.)
Κ.Ε.	Κόμμα Ευτυχίας (S.P.)
Κ.Ε.Δ.	Κόμμα Εθνικιστικής Δράσης (M.H.P.)
Κ.Κ.	Καλό Κόμμα (İ.P.)
Κ.Μ.Ε.	Κόμμα Μεγάλης Ένωσης (B.B.P.)
Κ.Ο.Δ.	Κόμμα Ορθού Δρόμου (D.Y.P.)
Κ.Φ.Ι.Ε.	Κόμμα Φιλίας, Ισότητας και Ειρήνης (D.E.B.)
Ο.Ι.Σ.	Οργανισμού της Ισλαμικής Συνεργασίας (O.I.C.)
Ρ.Λ.Κ.	Ρεπουμπλικανικό Λαϊκό Κόμμα (C.H.P.)
Σ.Δ.Δ.	Συριακές Δημοκρατικές Δυνάμεις (S.D.F.)
ΑFET	Επιτροπή Εξωτερικών Υποθέσεων του Ε.Κ.
D.H.K.P.-C.	Επαναστατικό Λαϊκό Απελευθερωτικό Κόμμα-Μέτωπο
Μ.Ι.Τ.	Εθνική Υπηρεσία Πληροφοριών [Τουρκίας]
Ρ.Κ.Κ.	Εργατικό Κόμμα του Κουρδιστάν
Ρ.Υ.Δ.	Κόμμα Δημοκρατικής Ένωσης [Συρίας]
TANAP	Υπερ-Μικρασιατικός Αγωγός Φυσικού Αερίου» (TANAP)
Υ.Ρ.Γ.	Μονάδες Προστασίας του [Κουρδικού] Λαού [της Συρίας]

1. ΤΟΥΡΚΙΑ

Εσωτερική πολιτική σκηνή

1.1.1. Οι δημοτικές εκλογές και οι συμμαχίες

Ενόψει των δημοτικών εκλογών που θα διεξαχθούν την 31^η Μαρτίου, τα πολιτικά κόμματα εισήλθαν σε μια διαδικασία ανασύνταξης και ελέγχου των συνεργασιών τους.

Οι ηγέτες των κομμάτων που είχαν δημιουργήσει την «Λαϊκή Συμμαχία», ο Έρντογαν και ο Μπαχτσελί, είχαν ανακοινώσει ήδη από την προηγούμενη περίοδο ότι δεν θα συνεργαστούν στις δημοτικές εκλογές του 2019. Στις αρχές Νοεμβρίου ο ακροδεξιός Μπαχτσελί δήλωσε ότι το κόμμα του παραμένει πιστό στη συμμαχία με το κυβερνών ισλαμικό κόμμα (Κ.Δ.Α.), επιβεβαίωσε όμως την απόφαση του Κ.Ε.Δ. να συμμετάσχει αυτόνομα στις δημοτικές εκλογές.¹ Στα τέλη Νοεμβρίου ο πρόεδρος του Κ.Δ.Α. Έρντογαν ανακοίνωσε τους υποψηφίους δημάρχους του κόμματός του σε 40 δήμους.² Λίγες μέρες μετά δήλωσε ότι δεν θα πρέπει να αποκλείονται αμοιβαίες κινήσεις καλής θέλησεως προς το ακροδεξιό Κ.Ε.Δ.. Ο Έρντογαν εννοούσε ότι εφόσον υπάρξουν οι απαραίτητες διαβουλεύσεις με το Κ.Ε.Δ., θα μπορούσε το Κ.Δ.Α. να συνεργαστεί σε ορισμένους δήμους με το Κ.Ε.Δ. και να υποστηρίξει τους ακροδεξιούς υποψηφίους και αντίστροφα.³ Λίγες μέρες μετά, ο ακροδεξιός Μπαχτσελί ανταποκρίθηκε θετικά στην πρόσκληση του Έρντογαν.⁴

Στο αντίπαλο στρατόπεδο, οι ηγέτες του Ρ.Λ.Κ. και του Καλού Κόμματος διεξήγαγαν διερευνητικές συζητήσεις στα μέσα Νοεμβρίου. Τα δύο μέρη δήλωσαν την επιθυμία να συνεργαστούν σε μητροπολιτικούς δήμους ανά την επικράτεια,

¹ Βλ. *Takvim*, “Bahçeli’den Cumhur ittifakı açıklaması”, 1 Νοεμβρίου 2018. <https://www.takvim.com.tr/guncel/2018/11/01/son-dakika-bahceliden-cumhur-ittifaki-aciklamasi>.

² Βλ. *Sabah*, “AK Parti’nin yerel seçimler belediye başkan adayları 2019 açıklandı!”, 24 Νοεμβρίου 2018. <https://www.sabah.com.tr/galeri/turkiye/baskan-erdogan-belediye-baskan-adaylarini-acikladi>.

³ Βλ. *Yeni Şafak*, “Erdoğan: MHP ile karşılıklı jestlerimiz olacaktır”, 27 Νοεμβρίου 2018. <https://www.yenisafak.com/gundem/erdogan-karsilikli-jestimiz-olacaktir-3411461>.

⁴ Βλ. *Takvim*, “Bahçeli’den flaş yerel seçim açıklaması”, 1 Δεκεμβρίου 2018. <https://www.takvim.com.tr/guncel/2018/12/01/bahceliden-flas-yerel-secim-aciklamasi>.

δίχως αυτό να σημαίνει ότι η συνεργασία τους θα καλύπτει όλους τους δήμους.⁵ Λίγες εβδομάδες αργότερα ο φιλοκυβερνητικός Τύπος ανέφερε ότι ο συνασπισμός δεν είχε οριστικοποιηθεί ακόμη και ότι τα δύο κόμματα είχαν διαφωνίες όσον αφορά ορισμένους μητροπολιτικούς δήμους.⁶ Τελικά, στα μέσα Δεκεμβρίου τα εμπόδια ξεπεράστηκαν και υπεγράφη το πρωτόκολλο συνεργασίας, το οποίο προβλέπει ότι τους μητροπολιτικούς δήμους της Άγκυρας, Κωνσταντινούπολης, Σμύρνης, Αδάνων και Αττάλειας θα τους διεκδικήσει υποψήφιος του Ρ.Λ.Κ., ενώ τους δήμους Σαμψούντος, Τραπεζούντος, Κοτυώρων και Καισάρειας υποψήφιοι του Καλού Κόμματος. Τέλος, θα υπάρχουν και δήμοι στους οποίους και τα δύο κόμματα θα ορίσουν υποψηφίους.⁷

Το κλίμα πόλωσης μεταξύ των δύο παραταξιακών στρατοπέδων που δημιουργήθηκαν πριν τις προεδρικές εκλογές του Ιουνίου του 2018 συνεχίζεται με την ίδια ένταση. Στην περίπτωση, όμως, των δημοτικών εκλογών του Μαρτίου 2019, παρατηρείται ότι οι συνεργασίες στις τάξεις των συνασπισμών είναι συγκυριακές και διαμορφώνονται ανάλογα με τα συμφέροντα των κομμάτων στους δήμους της χώρας. Διακρίνει κανείς ακόμη ότι διέπονται από ένα πιο χαλαρό πλαίσιο σύμπραξης που δεν εγγυάται μια εκλογική νίκη από μόνο του.

1.2. Πολιτεία, Θρησκεία και Κεμαλισμός

1.2.1. Θρησκευτική ηγεσία και Κεμαλισμός

Στα μέσα Νοεμβρίου η τουρκική κοινή γνώμη ενημερώθηκε ότι ο επικεφαλής της Προεδρίας Θρησκευτικών Υποθέσεων (Π.Θ.Υ.) της Τουρκίας Αλί Ερμπάς πραγματοποίησε επίσκεψη στον αντι-κεμαλιστή ιστορικό Καντίρ Μισιρλίογλου, την παραμονή της επετείου του θανάτου του ιδρυτή της Τουρκικής Δημοκρατίας Ατατούρκ.

⁵ Βλ. *Cumhuriyet*, “CHP ve İyi Parti heyetleri ‘ittifakı’ görüştü”, 16 Νοεμβρίου 2018. http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/1143097/CHP_ve_iYi_Parti_heyetleri__ittifaki_gorustu.html.

⁶ Βλ. *Yeni Şafak*, “CHP-İyi Parti ittifakında kriz: 2 Büyükşehir istiyorlar”, 30 Νοεμβρίου 2018. <https://www.yenisafak.com/gundem/chp-iyi-parti-ittifakinda-kriz-2-buyuksehiri-istiyorlar-3412093>.

⁷ Βλ. *Evrensel*, “Kılıçdaroğlu ve Akşener açıkladı: İyi Parti ve CHP anlaştı”, 12 Νοεμβρίου 2018. <https://www.evrensel.net/haber/368227/kilicdaroglu-ve-aksener-acikladi-iyi-parti-ve-chp-anlasti>.

Η είδηση προκάλεσε την αντίδραση της κεμαλικής και εθνικιστικής αντιπολίτευσης της χώρας.⁸ Ο αρχηγός της αξιωματικής αντιπολίτευσης κάλεσε τον πρόεδρο της Προεδρίας Θρησκευτικών Υποθέσεων της χώρας να παραιτηθεί από τα καθήκοντά του, διότι η κίνησή του αυτή προσέβαλε την μνήμη του ιδρυτή της Τουρκίας.⁹ Ο Ερμπάς επικρίθηκε διότι ο Μισιρλίουγλου είχε αναφέρει κατά το παρελθόν ότι *«θα έρθει μέρα που όλες οι προτομές και αγάλματα του Κεμάλ θα αποκαθλωθούν και θα πεταχτούν στη γη ‘ως νεκρά σκυλιά’*». Ο ηγέτης της ακραίας παράταξης Μπαχτσελί αναρωτήθηκε τι επιδιώκει ο Ερμπάς, προστατεύοντας τους εχθρούς του Κεμάλ και τον κάλεσε σε παραίτηση.¹⁰

Η κίνηση του προέδρου της Προεδρίας Θρησκευτικών Υποθέσεων τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή δημιούργησε ένταση λόγω του συμβολικού της χαρακτήρα. Θεωρήθηκε ότι εντάσσεται στην αναθεωρητική πολιτική της ισλαμικής κυβέρνησης που επιχειρεί να αποκαθλώσει τον Κεμαλισμό και τα σύμβολά του. Θεωρήθηκε επίσης προκλητική η επίσκεψη του Ερμπάς εξαιτίας της ιδιότητάς του ως κρατικού λειτουργού, πράξη που θα μπορούσε να ενθαρρύνει τους θρησκευτικούς λειτουργούς της χώρας σε υιοθέτηση ανάλογης ρητορικής στις ενορίες τους. Η επίσκεψη του Ερμπάς δεν μπορεί να αξιολογηθεί εκτός του πολιτικοκοινωνικού πλαισίου μέσα στο οποίο βρίσκεται η χώρα. Ως ανώτερος κρατικός λειτουργός κινήθηκε σύμφωνα με τα πολιτικοκοινωνικά σχέδια της παράταξης που εκ φύσεως του λειτουργήματός του θα πρέπει να αναμένει κανείς ότι ανήκει. Η επίσκεψη αυξάνει την ένταση μεταξύ της ισλαμικής και κεμαλικής/εθνικιστικής παράταξης και μαζί της την πόλωση της κοινωνίας και του πολιτικού συστήματος. Στο βαθμό που η πόλωση κατά την προεκλογική περίοδο ευνοεί την κυβερνώσα ισλαμική παράταξη, η κίνηση του προέδρου της Προεδρίας Θρησκευτικών Υποθέσεων μπορεί να θεωρηθεί κομμάτι της κυβερνητικής στρατηγικής.

⁸ Βλ. *Ahval*, “Turkey’s top religious body visits anti-Ataturk historian on anniversary of his death”, 10 Νοεμβρίου 2018. <https://ahvalnews.com/mustafa-kemal-ataturk/head-turkeys-top-religious-body-visits-anti-ataturk-historian-anniversary-his>.

⁹ Βλ. *Ahval*, “Opposition Parties call for head of Turkey’s top religious body to resign”, 13 Νοεμβρίου 2018. <https://ahvalnews.com/turkish-opposition/opposition-parties-call-head-turkeys-top-religious-body-resign>.

¹⁰ Βλ. *Ahval*, “Opposition Parties call...”, *ό.π.*.

1.2.2. Προεδρία Θρησκευτικών Υποθέσεων και κρατικός προϋπολογισμός

Κατά τη φάση της διαβούλευσης του προϋπολογισμού της χώρας για το έτος 2019 παρατηρήθηκε σημαντική αύξηση στο μερίδιο της Προεδρίας Θρησκευτικών Υποθέσεων.¹¹ Ο προϋπολογισμός της σημείωσε αύξηση της τάξεως του 34% σε σχέση με το προηγούμενο έτος, για να φτάσει στα 10.5 δις Ν.Τ.Λ., όπως και τελικά ψηφίστηκε.¹² Ο προϋπολογισμός της Προεδρίας Θρησκευτικών Υποθέσεων ήταν κατά πολύ μεγαλύτερος από αρκετά κρίσιμα Υπουργεία, όπως το Εξωτερικών (4,6 δις Ν.Τ.Λ.), Εσωτερικών (8,5 δις. Ν.Τ.Λ.), Ενέργειας (2,6 δις. Ν.Τ.Λ.), Βιομηχανίας και Τεχνολογίας (7,7 δις Ν.Τ.Λ.) κ.ο.κ..

Παράλληλα με τον αυξημένο προϋπολογισμό, η Προεδρία Θρησκευτικών Υποθέσεων φαίνεται ότι έτυχε ευνοϊκής μεταχείρισης και στο θέμα της πρόσληψης προσωπικού. Με το Προεδρικό Διάταγμα που δημοσιεύτηκε στα μέσα Νοεμβρίου, άνοιξε ο δρόμος για 8,500 νέες προσλήψεις σε αυτήν.¹³

Η αύξηση του προϋπολογισμού της Προεδρίας Θρησκευτικών Υποθέσεων κατά 326% την τελευταία δεκαετία και οι αρκετές χιλιάδες προσλήψεις προσωπικού εντάσσονται στο κοινωνικοπολιτικό σχέδιο της κυβερνώσας παράταξης. Η Προεδρία Θρησκευτικών Υποθέσεων αποτελεί στρατηγικό εργαλείο στη διάθεση της κυβέρνησης, προκειμένου να επιτευχθεί ο εξισλαμισμός του κοινωνικού και πολιτικού συστήματος της χώρας. Ας σημειωθεί ότι αυτή είναι αρμόδια μόνο για τα θρησκευτικά ζητήματα των σουνιτών μουσουλμάνων.

Η πολιτική αυτή «επένδυση» της ισλαμικής κυβέρνησης προσβλέπει στην πλήρη περιθωριοποίηση της κεμαλικής παράταξης και την επικράτηση της ισλαμικής στο τουρκικό κοινωνικοπολιτικό σύστημα. Το επόμενο εμπόδιο στην πορεία αυτή του τουρκικού κοινωνικοπολιτικού συστήματος αναμένεται να

¹¹ Βλ. *Evrensel*, “2019 bütçesi: sermaye’ye dost, emekçiye düşman”, 1 Νοεμβρίου 2018. <https://www.evrensel.net/yazi/82576/2019-butcesi-sermayeye-dost-emekciye-dusman>.

¹² Βλ. *Εφημερίδα της Κυβερνήσεως*, Νόμος 7156, Τουρκική Δημοκρατία, 22 Δεκεμβρίου 2018. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/12/20181231M1-B4.pdf>.

¹³ Βλ. *DW*, “Diyanet İşleri Başkanlığına binlerce yeni kadro açılıyor”, 9 Νοεμβρίου 2018. <https://www.dw.com/tr/diyanet-i%C5%9Fleri-ba%C5%9Fkanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1na-binlerce-yeni-kadro-a%C3%A7%C4%B1%C4%B1yor/a-46223297>.

προέλθει από τις αντιδράσεις της άκρας δεξιάς, όταν θα λήξει η συγκυριακή συμμαχία με τον ιδεολογικό αντίπαλο.

1.3. Τουρκική Κοινή Γνώμη και Κ.Δ.Α.

Σε δημοσκόπηση της Metro Poll για την πρόθεση ψήφου σε πιθανές εκλογές, η οποία ανακοινώθηκε τον Νοέμβριο, παρατηρήθηκε μείωση υποστήριξης στον Πρόεδρο Έρντογαν και το κυβερνών ισλαμικό κόμμα (Κ.Δ.Α.). Η δημοσκόπηση διεξήχθη στα μέσα Οκτωβρίου και συμμετείχαν σε αυτήν περίπου 1895 άτομα από 28 νομούς.¹⁴ Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, το κυβερνών ισλαμικό κόμμα καταγράφει στήριξη μόλις από το 34,1%, το Ρ.Λ.Κ. από το 21,3%, το ακροδεξιό Κ.Ε.Δ. από το 10,3%, το φιλοκουρδικό Δ.Κ.Λ. από το 8,3% και τέλος το «Καλό Κόμμα» από το 7,7% των ερωτηθέντων.

Το ποσοστό συμμετεχόντων που θεώρησε την οικονομία ένα από τα πιο σημαντικά θέματα που έχει να αντιμετωπίσει η κυβέρνηση αυξήθηκε κατά 30% σε σχέση με την δημοσκόπηση του Ιανουαρίου, φτάνοντας στα επίπεδα του 54,6%. Το 63% των ερωτηθέντων απάντησε, ακόμη, ότι το βιοτικό τους επίπεδο έχει υποβαθμιστεί.

Το ποσοστό των ερωτηθέντων που επικροτεί τη στάση του Έρντογαν υποχώρησε κατά δύο μονάδες για να φτάσει στο 40%, του Πούτιν κυμάνθηκε στο 37%, ενώ στο 18% υποχώρησε του Αμερικανού Προέδρου Τραμπ.¹⁵

Τα αποτελέσματα των δημοσκοπήσεων δείχνουν υποχώρηση στην προτίμηση των πολιτών τόσο προς το Κ.Δ.Α. όσο και προς τον ηγέτη του, τον Πρόεδρο Έρντογαν. Ωστόσο, από τα αποτελέσματα της δημοσκόπησης προκύπτει ότι οι ερωτηθέντες δεν έχουν εκφραστεί σαφώς υπέρ ενός άλλου κόμματος ή κάποιου πολιτικού ηγέτη. Το οριακό προβάδισμα που σημείωσε το Κ.Δ.Α. στις εκλογές του Ιουνίου φαίνεται ότι συνεχίζει να υποχωρεί, πιθανότατα εξαιτίας και της επιδεινούμενης οικονομικής κατάστασης της χώρας.

¹⁴ Βλ. *Ahval*, “Survey shows falling trust in Erdoğan and Turkish judiciary”, 14 Νοεμβρίου 2018. <https://ahvalnews.com/recep-tayyip-erdogan/survey-shows-falling-trust-erdogan-and-turkish-judiciary>

¹⁵ Βλ. *ό.π.*.

2. ΤΟΥΡΚΙΑ

Οικονομική Ανάλυση

2.1. Σύνοψη

Ύστερα από έξι διαδοχικά τρίμηνα υψηλών ρυθμών ανάπτυξης, κατόπιν μίας έντονης μεταβλητότητας και υποτίμησης της τουρκικής λίρας, η οποία με τη σειρά της πυροδότησε τον πληθωρισμό, η οικονομία της Τουρκίας φαίνεται να εισέρχεται σε στασιμότητα και, τελικά, σε συρρίκνωση, καθώς όλοι οι δείκτες εμφανίζουν μία επιβράδυνση από τον Ιούλιο.

Τα στοιχεία για την ανάπτυξη στο τρίτο τρίμηνο, που δημοσιεύθηκαν στις 10 Δεκεμβρίου 2018 από το Τουρκικό Στατιστικό Ινστιτούτο (ΤΥΙΚ), επιβεβαιώνουν την κατάσταση αυτή. Το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (ΑΕΠ) της Τουρκίας αυξήθηκε μόλις κατά 1,6% το τρίτο τρίμηνο, από 5,3% το δεύτερο τρίμηνο και 7,2% το πρώτο - μία απότομη πτώση που αντιστοιχεί στον ορισμό της ύφεσης.¹⁶

Για την οικονομία της Τουρκίας, ο ρυθμός ανάπτυξης της τάξης του 5% έως 6% θεωρείται "κανονικός". Έτσι, το ποσοστό 1,6% το τρίτο τρίμηνο δείχνει ότι η οικονομία εισέρχεται πλέον "επίσημα" σε ύφεση.

Ο κατασκευαστικός τομέας της Τουρκίας, που αποτέλεσε τη ραχοκοκαλιά της αναπτυξιακής πολιτικής της Άγκυρας για την τελευταία δεκαπενταετία, ξεχωρίζει ανάμεσα στα πρώτα θύματα της οικονομικής κρίσης της χώρας και εμφανίζει απότομη συρρίκνωση κατά 5,3% το τρίτο τρίμηνο, απειλώντας να συμπαρασύρει και άλλους τομείς της οικονομίας.

Μέσα σε μία τόσο πολύπλοκη κρίση – η οποία τείνει να συνδυάζει πλέον ταυτόχρονα χαρακτηριστικά ύφεσης και πληθωρισμού ("*slumpflation*" στην

¹⁶ Turkish Statistical Institute (2018), *Quarterly Gross Domestic Product, Quarter II: July-September 2018*, Press Release, December 10, 2018, <http://www.turkstat.gov.tr/HbGetirHTML.do?id=27828>.

οικονομική βιβλιογραφία¹⁷⁾ - η άντληση κεφαλαίων από το εξωτερικό αποτελεί επείγουσα προτεραιότητα.

Παρά την αναστροφή της τάσης υποτίμησης της τουρκικής λίρας από τα μέσα Σεπτεμβρίου, κατόπιν των μηνυμάτων συνδιαλλαγής που απηύθυνε ο Τούρκος Πρόεδρος κατά τις διαδοχικές επισκέψεις του στην Νέα Υόρκη και το Βερολίνο, όπου διαφάνηκε μια προσπάθεια να αποκατασταθούν οι δίαυλοι επικοινωνίας με τη Δύση, καθώς και της μείωσης των εισαγωγών που συνέβαλλαν σε ένα πλεόνασμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών κατά το τρίτο τρίμηνο, το φάντασμα του πληθωρισμού προκαλεί έντονη ανησυχία για το οικονομικό μέλλον της χώρας.¹⁸

Η ανάπτυξη στην Τουρκία, σύμφωνα με πρόσφατη εκτίμηση του ΔΝΤ, αναμένεται να μετριασθεί σε 3,5% το 2018, καθώς ο αντίκτυπος των δημοσιονομικών μέτρων του 2017 εξασθενεί. Ο ρυθμός ανάπτυξης προβλέπεται να μειωθεί περαιτέρω σε 0,4% το 2019.^{19, 20} Ωστόσο, οι προβλέψεις για την αύξηση του ΑΕΠ το 2018 είναι αβέβαιες και με μεγάλο εύρος εκτιμήσεων.^{21, 22}

Γενικότερα, η σημαντική αβεβαιότητα για την τουρκική οικονομία και κίνδυνοι που σχετίζονται με σφάλματα πολιτικής, την αυξημένη οικονομική αβεβαιότητα για τον ιδιωτικό τομέα, τις διεθνείς εντάσεις και την πιθανή εκροή κεφαλαίων, συνεχίζουν να καθιστούν την οικονομική ανάκαμψη και οποιαδήποτε βελτίωση μεσο-μακροπρόθεσμα ως υψηλού ρίσκου.

¹⁷ McNeill, H. (2013), *The Real Incomes Approach to Economics: Slumpflation, the policy-induced crisis*, SEEL, <http://www.realincomes.org.uk/re062.htm>.

¹⁸ Αθηναϊκό-Μακεδονικό Πρακτορείο Ειδήσεων, 109,4 FM (2018), *Σε νηνεμία η οικονομία της Τουρκίας*, [Ραδιοφωνική συνέντευξη](#) του Επίκουρου Καθηγητή στο UCLan Cyprus Π. Κονιάκο στον δημοσιογράφο Σ. Κυριακίδη, 3 Δεκεμβρίου 2018.

¹⁹ International Monetary Fund (2018), *World Economic Outlook, Challenges to Steady Growth*, October 2018, <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2018/09/24/world-economic-outlook-october-2018>.

²⁰ World Bank (2018), *Broad-Based Upturn, but for How Long?*, Global Economic Prospects, January 2018, <http://www.worldbank.org/en/publication/global-economic-prospects>.

²¹ Fitch Ratings (2018), *Fitch Ratings: Turkey Faces Lower Growth, Lengthy Forced Adjustment*, 4 September 2018, <https://www.fitchratings.com/site/pr/10043511>.

²² Al Monitor (2018), *Turkey's Finance Ministry, Moody's have opposite views on economy's direction*, 8 November 2018, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2018/11/moodys-turkey-recession.html#ixzz5bB5ztdZj>.

Πίνακας 1. Επιλεγμένοι δείκτες για τη χώρα

Κύριοι Δείκτες*	2016	2017	2018
Πραγματικό ΑΕΠ, Ρυθμός Αύξησης	3.2	7.4 (ε)	3.5 (π)
Πληθωρισμός Τιμών Καταναλωτή (ετήσια μεταβολή,	8.5	11.9	21.6
Δημόσιο χρέος (% του ΑΕΠ)	28.3	28.3	29.2
Εξωτερικό χρέος (% του ΑΕΠ)	47.4	53.4	51.8
Ανεργία (ετήσια μεταβολή, %)	12.7	10.3	11.4
Πληθυσμός (εκατ.)	79.9	80.8	82.1 (π)
Συναλλαγματική Ισοτιμία: Τουρκικές λίρες ανά US\$	3.5	3.8	5.3
BIST 100 Index (μεταβολή από αρχή έτους)	+9%	+53%	-21%

2.2. Τρέχουσες οικονομικές εξελίξεις

Ο ρυθμός ανάπτυξης του ΑΕΠ επιβραδύνθηκε στο 1,6% κατά το τρίτο τρίμηνο, παρά τη βελτίωση των εξαγωγών λόγω της υποτίμησης της τουρκικής λίρας και της αύξησης των κρατικών δαπανών. Η τελική καταναλωτική δαπάνη των νοικοκυριών αυξήθηκε μόλις κατά 1%, ενώ η κατανάλωση διαρκών αγαθών συρρικνώθηκε σημαντικά κατά 24%. Ενώ οι δημόσιες δαπάνες αυξήθηκαν κατά 7,5%, ο ρυθμός αυτός δεν είναι βιώσιμος, δεδομένης και της δήλωσης της κυβέρνησης για δημοσιονομική πειθαρχία όπως απεικονίζεται στον πρόσφατο προϋπολογισμό που κατατέθηκε στο τουρκικό κοινοβούλιο. Η αύξηση των εξαγωγών συνέβαλε στην ανάπτυξη, αλλά παρέμεινε μέτρια παρά τη μεγάλη υποτίμηση της λίρας.

Οι επενδύσεις, εν τω μεταξύ, δεν αυξήθηκαν καθόλου, αλλά μειώθηκαν κατά 3,6%, γεγονός που αποτελεί άλλη ένδειξη της περαιτέρω ύφεσης για το τρέχον τρίμηνο. Το ΑΕΠ σε ετήσια βάση μειώθηκε το τρίτο τρίμηνο κατά 6% στα \$833 δισ. και το κατά κεφαλήν ΑΕΠ μειώθηκε από πέρυσι κατά \$284 στα \$10.272. Η μείωση στο κατά κεφαλήν ΑΕΠ εκτιμάται ότι είναι ακόμα μεγαλύτερη στα, περίπου στα \$9.700, εάν ληφθεί υπόψη στον πληθυσμό ο αριθμός των 4 εκατομμυρίων μεταναστών, κυρίως Σύριων, που έχουν εισέλθει στη χώρα.

Οι εξελίξεις του τρίτου τριμήνου καθιστούν τις αναμενόμενες για το τέταρτο τρίμηνο μάλλον προφανείς. Με τον πληθωρισμό να υπερβαίνει το 20%, η τουρκική οικονομία συρρικνώνεται. Παρά την κάμψη του πληθωρισμού τον

Νοέμβριο κατά 1,4% - άμεσο αποτέλεσμα των φορολογικών μειώσεων για την αναζωογόνηση της αγοράς - ο ετήσιος πληθωρισμός καταναλωτών συνεχίζει να ανέρχεται στο υψηλό 21,6%. Μεταξύ των αναδυόμενων οικονομιών, ο μόνος πληθωρισμός συγκρίσιμος με αυτόν της Τουρκίας παρατηρείται στην Αργεντινή που πλήττεται από κρίση και κυμαίνεται γύρω στο 45%.

Η ραγδαία μείωση στις εισαγωγές, γεγονός που αντανακλά τη συρρίκνωση της ζήτησης εισαγόμενων πρώτων υλών και μηχανημάτων στη βιομηχανία, αποτελεί την πιο σημαντική ένδειξη ότι η οικονομία έχει σταματήσει να αναπτύσσεται. Ως αποτέλεσμα, σημειώθηκε πλεόνασμα ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών ύψους \$1,4 δισ. το τρίτο τρίμηνο, έναντι ελλειμμάτων \$16 δισ. και \$15 δισ. το πρώτο και το δεύτερο τρίμηνο αντίστοιχα.

Οι βασικοί παράγοντες που οδήγησαν στην ύφεση είναι η δραστική έξοδος των ξένων επενδυτών και η σημαντική υποτίμηση της τουρκικής λίρας. Σύμφωνα με μηνιαία στοιχεία της Κεντρικής Τράπεζας για το ισοζύγιο πληρωμών, κατά την περίοδο Ιουλίου-Οκτωβρίου σημειώθηκαν συνολικές καθαρές εκροές ξένων κεφαλαίων ύψους \$20 δισ. Αυτό έρχεται σε πλήρη αντίθεση με το πρώτο εξάμηνο του έτους, όταν η Τουρκία προσέλκυσε εισροές \$13,5 δισ. σε ξένα κεφάλαια.²³

Η τιμή του δολαρίου, που μετρά τον παλμό της Τουρκικής οικονομίας, ήταν περίπου 4 τουρκικές λίρες στα μέσα Απριλίου, όταν ο Πρόεδρος Έρντογαν προκήρυξε τις πρόωρες εκλογές. Υπό τον αντίκτυπο τόσο εγχώριων όσο και εξωτερικών αρνητικών παραγόντων, έφτασε η λίρα έφτασε ενδοσυνεδριακά να υποτιμηθεί στις 13 Αυγούστου 2018 μέχρι το ιστορικό χαμηλό των 7,24 λιρών ανά δολάριο. Η Τουρκική λίρα εμφανίζει την υψηλότερη συγκριτικά μεταβλητότητα παγκοσμίως την τρέχουσα περίοδο και υποτιμήθηκε μέσα στο 2018 κατά 40% (στις 5,3 λίρες ανά δολάριο), κατόπιν της υποτίμησης κατά 8% το 2017 (Διάγραμμα 1).

²³ CBRT (2018), *Balance of Payments Developments*, October 2018, <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/EN/TCMB+EN/Main+Menu/Statistics/Balance+of+Payments+and+Related+Statistics/Balance+of+Payments+Statisticss/>.

Διάγραμμα 1. Πορεία συναλλαγματικής ισοτιμίας Τουρκικής Λίρας έναντι δολαρίου κατά τη τελευταία 5-ετία

Πηγή: Trading Economics, [USDTRY Spot Exchange Rate](#)

Η απότομη αντιστροφή το καλοκαίρι χαρακτηρίστηκε από έντονες πολιτικές εντάσεις μεταξύ της Άγκυρας και της Ουάσινγκτον, οι οποίες δημιούργησαν κλίμα έντονης δυσφορίας των ξένων επενδυτών. Καθώς η τουρκική λίρα υποτιμήθηκε σημαντικά εν μέσω των εκροών ξένων κεφαλαίων κατά το τρίτο τρίμηνο, οι εισαγωγές σχεδόν έπαυσαν και το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών μετατράπηκε σε πλεόνασμα.

Για να αντισταθμιστούν τα κεφάλαια που έχουν εγκαταλείψει τη χώρα από την αρχή του έτους, καθώς και το αντίστοιχο έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, φαίνεται ότι η χώρα χρησιμοποίησε \$15,2 δισ. από τα συναλλαγματικά αποθεματικά της κατά την περίοδο Ιανουαρίου-Οκτωβρίου, ενώ άλλα \$18,4 δισ. δολάρια έχουν χρησιμοποιηθεί τα οποία όμως έχουν προέλθει από «άγνωστες πηγές» και περιλαμβάνονται στην κατηγορία "net errors and omissions" του ισοζυγίου πληρωμών της χώρας. Το φαινόμενο αυτό αναλύεται διεξοδικότερα παρακάτω.

Εν ολίγοις, τα στοιχεία δείχνουν ότι ξένα κεφάλαια δεν εισέρχονται πλέον στην Τουρκία και ότι το κόστος δανεισμού από το εξωτερικό έχει αυξηθεί. Οι

εκροές ξένων κεφαλαίων που παρατηρούνται κάθε μήνα κατά την περίοδο Ιουλίου-Οκτωβρίου αποτελούν άλλη μία ένδειξη της εισόδου της τουρκικής οικονομίας σε ύφεση. Αυτό σημαίνει ότι η τουρκική οικονομία, η οποία δεν μπορεί να αναπτυχθεί χωρίς ξένα κεφάλαια, θα συνεχίσει να συρρικνώνεται μέχρι την αποκατάσταση της εμπιστοσύνης των ξένων επενδυτών.

Ο επίσημος ρυθμός ανάπτυξης το τέταρτο τρίμηνο θα ανακοινωθεί τον Μάρτιο, αλλά οικονομικοί αναλυτές προβλέπουν ήδη συρρίκνωση τουλάχιστον κατά 3%, γεγονός που θα θέσει το συνολικό ρυθμό ανάπτυξης για το έτος 2018 σε λιγότερο από 2,5%. Ο διεθνής οργανισμός αξιολόγησης πιστοληπτικής ικανότητας Moody's είναι ακόμα πιο απαισιόδοξος, προβλέποντας αύξηση κατά 1,5% για το 2018 και συρρίκνωση 2% το 2019.²⁴

2.3. «Πλημμύρα» εισροών «μυστηριωδών» κεφαλαίων το 2018

Σε προηγούμενες εκθέσεις είχε γίνει αναφορά στις επείγουσες ανάγκες εξωτερικής χρηματοδότησης της χώρας που ανέρχονταν τον Οκτώβριο 2018 περίπου σε \$236 δισ., και περιλαμβάνουν τόσο την κάλυψη των \$183 δισ. βραχυπρόθεσμου εξωτερικού χρέους που λήγουν τους επόμενους 12 μήνες όσο και \$53 δισ. για την κάλυψη του ελλείμματος τρεχουσών συναλλαγών. Επίσης, είχε σημειωθεί ότι τα περιορισμένα καθαρά συναλλαγματικά αποθέματα που διαθέτει η Κεντρική Τράπεζα της Τουρκίας δεν επαρκούν για να καλύψουν τις εισαγωγές 6 μηνών - ένα βασικό μέτρο που χρησιμοποιούν οι οικονομολόγοι για να μετρήσουν τη δύναμη της συναλλαγματικής θέσης μιας χώρας.

Αξιοσημείωτο της στενότητας σε συναλλαγματικά αποθεματικά, ήταν επίσης ότι κατά τη διάρκεια του προεκλογικού του αγώνα στο Ερζερούμ, ο Έρντογαν είχε απευθύνει έκκληση στους πολίτες "που έχουν δολάρια και ευρώ κάτω από το μαξιλάρι" να "βάζουν τα χρήματά τους στο τοπικό νόμισμα". Για το λόγο αυτό είχαν εξαγγελθεί από το Μάϊο ευνοϊκά κίνητρα αμνηστίας επαναπατριισμού κεφαλαίων από το εξωτερικό, χωρίς την άσκηση οποιουδήποτε φορολογικού

²⁴ Dunya (2018), *Moody's 2019'da küçülme bekliyor*, 15 November 2018, <https://www.dunya.com/finans/haberler/moodys-2019da-kuculme-bekliyor-haberi-432355> .

ελέγχου για την προέλευσή τους.²⁵ Εάν μάλιστα λάβουμε υπόψη τις εκροές ξένων κεφαλαίων που παρατηρούνται κάθε μήνα κατά την περίοδο Ιουλίου-Οκτωβρίου, όπως ήδη προαναφέραμε, δημιουργείται το εύλογο ερώτημα της βιωσιμότητας και ρευστότητας σε ξένο συνάλλαγμα της τουρκικής οικονομίας.

Μία εξήγηση στο ερώτημα αυτό έρχεται να προσφέρει ο ρυθμός του ξένου νομίσματος που εισέρχεται στην Τουρκία από άγνωστες πηγές κυρίως μετά το 2002, με αποκορύφωμα το έτος 2018 που διανύσαμε. Κανείς δεν εξηγεί από πού προέρχονται τα χρήματα. Στον πίνακα του "ισοζυγίου πληρωμών" της Κεντρικής Τράπεζας, αυτά τα μη καταγεγραμμένα κεφάλαια εμφανίζονται στο στοιχείο "καθαρά λάθη και παραλείψεις". Αλλά όλοι οι οικονομολόγοι γνωρίζουν ότι είναι αδύνατο να αποκρυφθούν τέτοια υψηλά ποσά. Εν πάση περιπτώσει, έχουν μάθει να προσβλέπουν στη στήλη "καθαρά λάθη και παραλείψεις" για να εκτιμήσουν το μέγεθος αυτών των μυστηριωδών κεφαλαίων. Αυτή η ροή κεφαλαίων από άγνωστες πηγές συνδέεται στενά με τις πολιτικές αλλαγές στην Τουρκία τα τελευταία 16 χρόνια και τις περιφερειακές εξελίξεις.

Ο Mahfi Egitmez, πρώην Υφυπουργός Οικονομικών, είχε συντάξει μία λεπτομερή αναφορά, η οποία δείχνει σαφώς ότι μετά τη νίκη του Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (AKP) στις πρώτες εκλογές που αμφισβητήθηκαν τον Νοέμβριο του 2002, σημειώθηκε έκρηξη των μυστηριωδών κεφαλαίων που εισήλθαν στην Τουρκία.²⁶ Το 2002, \$758 εκατ. εξήλθαν από την Τουρκία, αλλά το 2003 εισχώρησαν \$4,5 δισ. Το 2007, όταν το AKP ανέλαβε την προεδρία της χώρας, κέρδισε ορμητικά κεφάλαια, δημιουργώντας έτσι την εμπιστοσύνη ότι το AKP θα κυβερνήσει για μεγάλο χρονικό διάστημα. Το 2008 αυξήθηκαν σε \$2 δισ., ενώ το έτος 2011 αποτέλεσε ρεκόρ με τα μυστηριώδη κεφάλαια να φτάνουν τα \$8,3 δισ., με βάση την αναφορά αυτή.²⁷

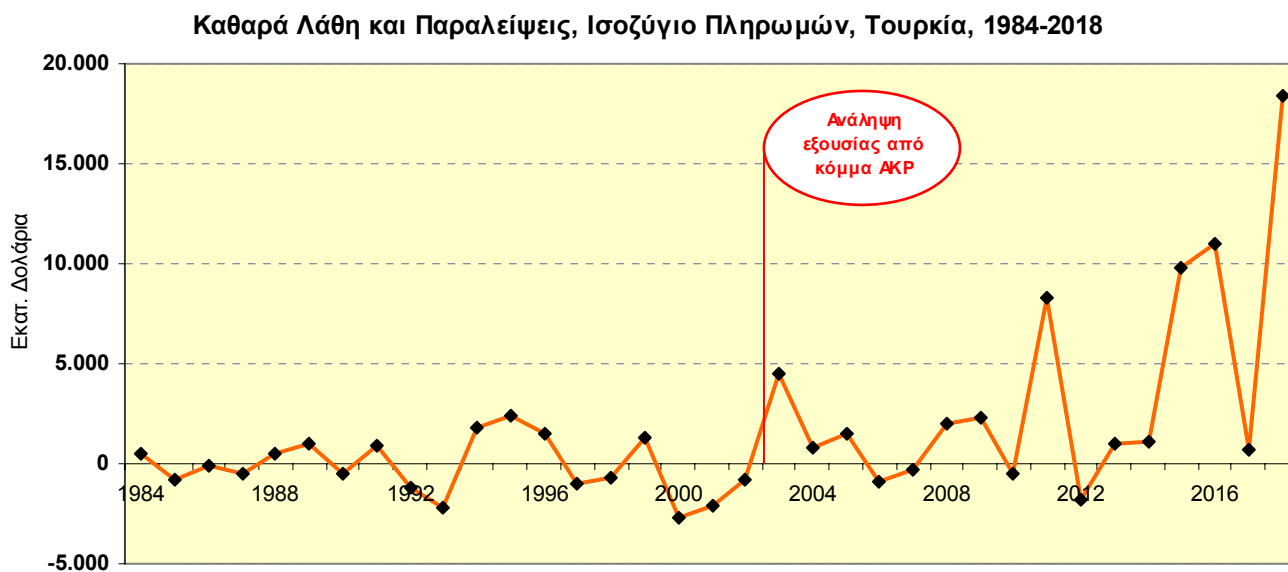
²⁵ Al Monitor (2018), *Turkey welcomes back foreign cash, no questions asked*, 17 May 2018, <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2018/05/turkey-pins-hope-on-dirty-money-to-ease-woes.html>.

²⁶ Mahfiegilmez.com (2013), *Net Hata ve Noksanın Açıklanması Gerekir*, Gönderen Mahfi Egitmez, 23 December 2013, <http://www.mahfiegilmez.com/2013/12/net-hata-ve-noksannacklanmas-gerekir.html>.

²⁷ Σημείωση: Τα αριθμητικά δεδομένα που αναφέρονται στην αναφορά του Mahfi Egitmez έχουμε επικαιροποιήσει (χωρίς να αλλοιώνονται τα συμπεράσματα της σχετικής αναφοράς) με βάση τα τελευταία διαθέσιμα διαχρονικά στοιχεία για το ισοζύγιο πληρωμών της Κεντρικής Τράπεζας όπως

Για τους σκοπούς της ανάλυσης μας επικαιροποιούμε παρακάτω την προηγούμενη αναφορά του Mahfi Eğilmez από το 2013, περιλαμβάνοντας δεδομένα και διαθέσιμα στοιχεία μέχρι το 2018. Στα 11 χρόνια πριν από το ΑΚΡ, τα μη καταγεγραμμένα κεφάλαια ρέουν προς την αντίθετη κατεύθυνση. Μεταξύ του 1992 και του 2002, \$3,5 δισ. από άγνωστες πηγές έφυγαν από την Τουρκία. Ωστόσο, ακολούθησε μια ολική αντιστροφή στα επόμενα χρόνια που ανέλαβε την εξουσία το κυβερνών ΚΔΑ. Μεταξύ 2003 και 2018 (Οκτώβριος), εισήχθησαν συνολικά το εντυπωσιακό συνολικό ποσό των \$57,9 δισ. στην Τουρκία. Το αντίστοιχο ποσό μόνο για το 2018 (Ιανουάριος-Οκτώβριος) ανέρχεται ήδη σε \$18,4 δισ. που αποτελεί ρεκόρ ετησίων ξένων κεφαλαίων από άγνωστη προέλευση που εισήλθαν στη χώρα από το 1984, έτος για το οποίο υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία (Διάγραμμα 2).

Διάγραμμα 2. Εκτίμηση κεφαλαίων άγνωστων πηγών με βάση τα ‘Καθαρά Λάθη και Παραλείψεις’ στο Ισοζύγιο Πληρωμών 1984-2018

Πηγή: Ισοζύγιο Πληρωμών, CBRT, Π. Κοντάκος (2018)

παρατίθενται στο CBRT (2018), *Balance of Payments Developments*, October 2018. Αυτό είναι απαραίτητο δεδομένου ότι όλες οι Κεντρικές Τράπεζες είναι γνωστόν ότι επικαιροποιούν ή διορθώνουν τα στοιχεία αυτά μεταγενέστερα για λόγους ακριβέστερης απεικόνισής τους.

Είναι δυνατόν να θεωρηθούν τα παραπάνω τεράστια ποσά ως "λογιστικό σφάλμα" και να συγκαλυφθούν ως "καθαρά λάθη και παραλείψεις"; Οι πρώην υπουργοί Οικονομικών, οι Faik Öztrak και Mahfi Eğilmez είχαν ζητήσει από την Κεντρική Τράπεζα να αποκαλύψει την πηγή αυτού του στοιχείου "καθαρά λάθη και παραλείψεις", προειδοποιώντας ότι αυτά τα μυστηριώδη κεφάλαια θα δημιουργήσουν επικίνδυνες εικασίες για πολλούς υπουργούς και γραφειοκράτες.

Επίσης ο Öztrak, τότε Αντιπρόεδρος του κόμματος CHP, προκειμένου να διαλευκάνει την πηγή των μυστηριωδών ξένων κεφαλαίων, είχε υποβάλει στο παρελθόν ερωτήσεις στο Κοινοβούλιο προς τον Ali Babacan, τον αρμόδιο Υπουργό Οικονομικών, χωρίς ωστόσο να λάβει οποιαδήποτε απάντηση ούτε από αυτόν αλλά ούτε και από την Κεντρική Τράπεζα. Ο Öztrak, ωστόσο, παρείχε πληροφορίες σχετικά με την πιθανή προέλευση αυτών των κεφαλαίων: "Σε ένα σημείο το Ιράν αναφέρθηκε ως πηγή. Τώρα οι τόποι προέλευσης είναι η Συρία και οι χώρες του Κόλπου. Το κράτος πρέπει να διερευνήσει αυτό σοβαρά και να μην επιτρέψει την κερδοσκοπία." Επίσης, ο ίδιος, είχε αναφέρει ότι το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών χρηματοδοτείται από χρήματα που προέρχονται από άγνωστες, μυστηριώδεις πηγές.

Ο πρώην Υφυπουργός Mahfi Eğilmez αναφέρει επίσης στις ίδιες πηγές: «Υπάρχουν ισχυρισμοί ότι τα μη εγγεγραμμένα μυστηριώδη κεφάλαια έρχονται στην Τουρκία από διάφορες χώρες, κυρίως από τη Μέση Ανατολή, αλλά κανένας από αυτούς τους ισχυρισμούς δεν έχει επαληθευτεί». Ο πολιτικός επιστήμονας Mustafa Sahin, γνωστός ως προσκείμενος στο AKP, εξετάζει την ερώτηση από μια διαφορετική οπτική γωνία. Είπε ότι το AKP έχει ανακαλύψει τη σημασία αυτών των μη καταγεγραμμένων κεφαλαίων και σημείωσε: «Το μυστικό του τρόπου με τον οποίο η Τουρκία απέφυγε την παγκόσμια οικονομική κρίση του 2008 βρίσκεται σε αυτά τα μυστηριώδη κεφάλαια. Η Δύση υποπτεύεται ότι κεφάλαια από τη Μέση Ανατολή εισέρχονται στην Τουρκία χωρίς να καταγράφονται. Το Κατάρ και άλλες μουσουλμανικές χώρες διαθέτουν χρήματα στην Τουρκία. Αυτά τα μη καταγεγραμμένα κεφάλαια ήρθαν στην Τουρκία λόγω της εμπιστοσύνης

τους στον Ερντογάν και στα μουσουλμανικά χαρακτηριστικά του ΑΚΡ και το ρόλο της Τουρκίας στην αποκατάσταση των ιστορικών αποστολών του».²⁸

2.4. Το χρηματιστήριο από ιστορικό ρεκόρ σε πτώση το 2018

Κατά τη διάρκεια του 2018, ο βασικός χρηματιστηριακός δείκτης μετοχών της Τουρκίας BIST 100 Index συνέχισε την ανοδική του πορεία από το προηγούμενο έτος (όταν είχε αυξηθεί κατά 53%) και ανήλθε στο υψηλότερο επίπεδο όλων των εποχών, φτάνοντας τις 120.845 μονάδες κατά την συνεδρίαση της 29ης Ιανουαρίου 2018. Έκτοτε σημείωσε κάμψη και η πτώση του δείκτη κατά το 2018 έφτασε το 21% (Διάγραμμα 3).

Αυτό οφείλεται εν μέρει και στις ρευστοποιήσεις από ξένους επενδυτές, στο οποίο, σύμφωνα με τα μηνιαία στοιχεία της Κεντρικής Τράπεζας που καταγράφουν τις κινήσεις και συναλλαγές μετοχών των ξένων επενδυτών στο χρηματιστήριο Borsa İstanbul, παρατηρούνται σταθερά καθαρές πωλήσεις για κάθε μήνα μετά τον Ιανουάριο (με εξαίρεση μόνο τον Ιούνιο). Συνολικά, οι καθαρές πωλήσεις μετοχών των ξένων επενδυτών ανέρχονται για την περίοδο Ιανουαρίου-Οκτωβρίου σε \$1,45 δισ. - έναντι καθαρών αγορών συνολικά \$3,2 δισ. το 2017.²⁹

Γενικότερα, αναμένουμε για το 2019 συνέχιση της μεταβλητότητας. Η εξασθένιση της τουρκικής λίρας, η αύξηση των αποδόσεων στα κρατικά ομόλογα, οι προοπτικές αύξησης των επιτοκίων, η αβεβαιότητα για τις αναδυόμενες αγορές, οι ανησυχίες για τις τράπεζες και τα σχέδια αναδιάρθρωσης ορισμένων εταιρειών, σε συνδυασμό με τις επερχόμενες δημοτικές εκλογές, όλα αυξάνουν την αβεβαιότητα τους επόμενους μήνες.

²⁸ Al Monitor (2018), *Turkey overflowing with \$36 billion in mystery funds*, 10 September 2014, <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2014/09/turkey-central-bank-mystery-funds.html>.

²⁹ CBRT (2018), *Balance of Payments Developments*, October 2018, <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/EN/TCMB+EN/Main+Menu/Statistics/Balance+of+Payments+and+Related+Statistics/Balance+of+Payments+Statisticss/>.

Διάγραμμα 3. Πορεία του δείκτη Borsa Istanbul 100 Index κατά τη τελευταία 5-ετία

Πηγή: Bloomberg Markets, [Borsa Istanbul Stock Exchange](#)

2.5. Η επανεμφάνιση του πληθωρισμού

Η τουρκική οικονομία, όπως έχει αναφερθεί και σε προηγούμενες εκθέσεις, βρίσκεται αντιμέτωπη και πάλι με τον πληθωρισμό, ο οποίος βρίσκεται στα υψηλότερα επίπεδα από το 2003, το πρώτο έτος που ανήλθε στην εξουσία του Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (AKP). Τον Νοέμβριο ο πληθωρισμός σημείωσε ελαφρά μείωση σε ετήσια βάση και έφθασε το 22% στις τιμές καταναλωτή (Διάγραμμα 4)³⁰ και το 39% στις τιμές παραγωγού (Διάγραμμα 5).³¹

Ο πληθωρισμός καταναλωτών είχε κυμανθεί σε μονοψήφια στοιχεία από το 2003, με εξαίρεση το 2017, όταν έφθασε το 11,9%. Τα τρέχοντα επίπεδα

³⁰ Turkish Statistical Institute (2018), *Consumer Price Index, November 2018*, Press Release, December 3, 2018, <http://www.turkstat.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27768>.

³¹ Turkish Statistical Institute (2018), *Domestic Producer Price Index, November 2018*, Press Release, December 3, 2018, <http://www.turkstat.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27718>.

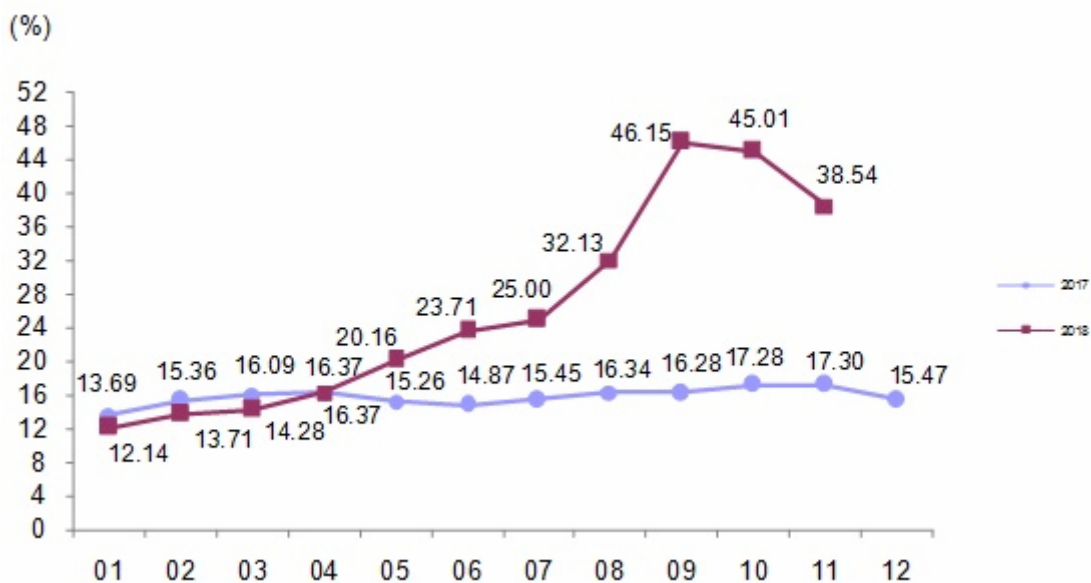
αποτελούν μια νέα κατάσταση που καθιστά μισθωτούς και συνταξιούκους σχετικά φτωχότερους, καθώς δεν αυξάνουν τα εισοδήματά τους αναλογικά με τις αυξήσεις των τιμών. Ο μεγαλύτερος φόβος των εργαζομένων, ωστόσο, είναι ότι θα μπορούσαν να καταλήξουν χωρίς εισόδημα και η επιβραδυνόμενη οικονομία να προκαλέσει νέο κύμα απολύσεων. Για τους δανειακούς οφειλότες στις τράπεζες, οι λόγοι ανησυχίας είναι ακόμη μεγαλύτεροι.

Διάγραμμα 4. Δείκτης Τιμών Καταναλωτή, % ετήσιας μεταβολής, [2003=100]

Πηγή: [Turkish Statistical Institute \(2018\)](#)

Διάγραμμα 5. Εγχώριος Δείκτης Τιμών Παραγωγού, % ετήσιας μεταβολής [2003=100]

Πηγή: [Turkish Statistical Institute \(2018\)](#)

Ενώ οι τιμές ανεβαίνουν, λίγοι Τούρκοι πολίτες μπορούν να ελπίζουν σε αυξήσεις μισθών που αντισταθμίζουν τον πληθωρισμό. Από τους 19 εκατομμύρια μισθωτούς, που αποτελούν το 70% του εργατικού δυναμικού, μόνο περίπου 3 εκατομμύρια δημόσιοι υπάλληλοι απολαμβάνουν ορισμένες προσαρμογές μισθών που σχετίζονται με τον πληθωρισμό. Για τα υπόλοιπα 16 εκατομμύρια μισθωτών στον ιδιωτικό τομέα, μια τέτοια δυνατότητα μισθολογικών αναπροσαρμογών δεν υπάρχει, αν ληφθεί μάλιστα υπόψη ότι μόνο 1 εκατομμύριο από αυτούς είναι συνδικαλισμένοι.

Για δεκαετίες η Τουρκία χαρακτηρίζεται από μία από τις πιο άνισες κατανομές εισοδήματος στον κόσμο.³² Περισσότερο από το 60% των μισθωτών εργάζονται για τον ελάχιστο μισθό των 1.600 Τουρκικών λιρών ή ακόμη λιγότερο. Αυτό ισοδυναμεί με \$300, με βάση τη μέση τιμή του δολαρίου των 5,3 λιρών τον Δεκέμβριο, ήτοι μείωση κατά 30% από τα \$426 δολ. από τις αρχές του έτους.

Η ζοφερή εικόνα επιβαρύνεται από τον κίνδυνο απώλειας θέσεων εργασίας. Ο ρυθμός ανάπτυξης μειώνεται ταχύτατα σε τομείς όπως οι κατασκευές, η γεωργία

³² World Bank (2018), *GINI index*, <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI> .

και οι υπηρεσίες, όπου απασχολούνται σε μεγάλο βαθμό εργαζόμενοι με τον ελάχιστο μισθό. Τα στοιχεία ανεργίας του Σεπτεμβρίου, που δημοσιοποιήθηκαν στις 17 Δεκεμβρίου, αποτελούν συμπληρωματικές ενδείξεις του τριμήνου ύφεσης. Το ποσοστό ανεργίας ανήλθε σε 11,4% το Σεπτέμβριο, από 10,6% το Σεπτέμβριο του 2017. Ο αριθμός των ανέργων αυξήθηκε κατά 330.000 άτομα σε ένα έτος, φτάνοντας σχεδόν 3,8 εκατομμύρια.

Εκτός από το αυξανόμενο συνολικό ποσοστό ανεργίας, η αύξηση της ανεργίας των νέων έχει επίσης ελκύσει την προσοχή. Σύμφωνα με τα στοιχεία, η ανεργία των νέων ηλικίας 15 μέχρι 24 ετών έφθασε το 21,6% το Σεπτέμβριο, από 20% την αντίστοιχη περσινή περίοδο. Οι άνεργοι νέοι αριθμούν περίπου 1,2 εκατομμύρια, ή σχεδόν το ένα τρίτο των ανέργων της χώρας. Αναλυτές εκτιμούν ότι η συνολική ανεργία μπορεί να φτάσει το 14-15%, ενώ η ανεργία των νέων μπορεί να φτάσει το 23-25% εν μέσω της κρίσης.³³

Αντιμέτωποι με ένα πληθωρισμό που δεν έχει παρατηρηθεί τα τελευταία 15 χρόνια, οι Τούρκοι πολίτες καταπνίγονται κατά κύριο λόγο από την αύξηση των τιμών των τροφίμων, η οποία οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στις αναποτελεσματικές πολιτικές του ΑΚΡ. Για χρόνια, το ΑΚΡ ενθάρρυνε την ανάπτυξη με επίκεντρο τις κατασκευές, αγνοώντας τη γεωργία, με αποτέλεσμα η Τουρκία να αντιμετωπίζει τώρα έλλειψη εφοδιασμού και έχει γίνει καθαρός εισαγωγέας τροφίμων.

Δύο βασικοί παράγοντες έχουν ωθήσει τον πληθωρισμό σε αυτά τα επίπεδα: οι αυξανόμενες τιμές των γεωργικών προϊόντων και των τροφίμων, οι οποίες σημείωσαν ετήσια αύξηση κατά 26%, καθώς και η δραματική υποτίμηση της Τουρκικής λίρας έναντι του δολαρίου κατά 40% από την αρχή του έτους. Κατά τα πρώτα δέκα χρόνια της κυβέρνησης του ΑΚΡ, η τιμή του ξένου συναλλάγματος είχε αυξηθεί μόνο κατά 27%, γεγονός που κατέστησε δυνατό τα μονοψήφια ποσοστά πληθωρισμού.

Η Τουρκία είχε πετύχει στο παρελθόν να διαθέτει έναν αυτάρκη γεωργικό τομέα, αλλά οι λανθασμένες πολιτικές έχουν οδηγήσει πλέον σε σημαντικές εισαγωγές. Το έλλειμμα της προσφοράς τροφίμων αποτελεί βασικό λόγο για την

³³ Turkish Statistical Institute (2018), *Labour Force Statistics, September 2018*, Release, December 17, 2018, <http://www.turkstat.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27698>.

αύξηση του πληθωρισμού. Οι τιμές στον τομέα τουρισμού και εστίασης σημείωσαν ετήσια αύξηση κατά 20%, ενώ στο κόστος μεταφορών κατά 21%, και υποβοηθήθηκαν από την πρόσφατη μείωση διεθνώς της τιμής του πετρελαίου.

Γενικότερα, ενώ η έλλειψη ορατότητας της οικονομίας αποθαρρύνει τις επενδύσεις, ο πληθωρισμός διαβρώνει τα πραγματικά εισοδήματα και περιορίζει την εγχώρια κατανάλωση, η οποία εκτιμάται ότι αντιπροσωπεύει περίπου τα δύο τρίτα της συνολικής ζήτησης και αυξάνει την αβεβαιότητα για την πορεία της οικονομικής ανάπτυξης το τρέχον έτος.

2.6. Συμπέρασμα

Παρόλο που η κρίση έχει μόλις κάνει την εμφάνισή της στο προσκήνιο, οι ομάδες χαμηλού εισοδήματος έχουν ήδη υποστεί σοβαρή πίεση. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι αυτές οι ομάδες αποτελούν σημαντικό τμήμα του εκλογικού σώματος του κυβερνώντος κόμματος. Το πόσο καιρό θα διαρκέσει η πίστη τους στο ΑΚΡ ή πόση υπομονή θα επιδείξουν είναι δύσκολο να προβλεφθεί.

Για να επανέλθει σε ανάπτυξη η τουρκική οικονομία χρειάζονται σημαντικές εισροές ξένων κεφαλαίων. Η επιστροφή όμως των ξένων επενδυτών εξαρτάται από τη βελτίωση των εγχώριων οικονομικών δεικτών, κυρίως από τον πληθωρισμό και από τη σημαντική χαλάρωση των παραγόντων κινδύνου της Τουρκίας, γεγονός που σημαίνει ότι το ασφάλιστρο κινδύνου της χώρας θα πρέπει να μειωθεί τουλάχιστον κατά το ήμισυ σε περίπου 200 μονάδες βάσης (από τις 359 μ.β. που ανέρχεται).³⁴ Ωστόσο αυτό δεν αναμένεται να συμβεί σύντομα.³⁵

Αναμφισβήτητα οι ερχόμενες δημοτικές εκλογές τον Μάρτιο 2019 και η διαχείριση της οικονομικής κατάστασης μέχρι τότε αναμένεται να αποτελέσουν το επόμενο στοίχημα και προτεραιότητα για την τουρκική κυβέρνηση τους επόμενους μήνες.

³⁴ Investing.com (2018), Credit Default Swaps Spreads, 30 December 2018, <https://tr.investing.com/rates-bonds/turkey-cds-5-year-usd>.

³⁵ Al Monitor (2018), *Turkey's recession becomes official*, 14 December 2018, <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2018/12/turkey-recession-becomes-official.html>.

3. ΤΟΥΡΚΙΑ

Εξωτερική πολιτική

3.1. Μέση Ανατολή

3.1.1. Σχέσεις με Λιβύη

3.1.1.1. Η επίσκεψη Ακάρ στη Λιβύη

Στις αρχές Νοεμβρίου 2018 ο Υπουργός Εθνικής Άμυνας της Τουρκίας Χουλουσί Ακάρ πραγματοποίησε τετραήμερη περιοδεία στις χώρες της Αφρικής -τη Λιβύη, το Σουδάν και τη Σομαλία- συνοδευόμενος από τον Αρχηγό Επιτελείου των Τουρκικών Ενόπλων Δυνάμεων στρατηγό Γιασάρ Γκιουλέρ.

Στη Λιβύη ο Υπουργός Ακάρ συναντήθηκε με τον Πρωθυπουργό της διεθνώς αναγνωρισμένης κυβέρνησης «Εθνικής Συμφωνίας», που ελέγχει μέρος της δυτικής Λιβύης και έχει έδρα στην Τρίπολη, Φάγεζ αλ Σάρατζ, ο οποίος κατέχει επίσης το αξίωμα του Υπουργού Αμύνης.³⁶ Στη συνάντηση συζητήθηκαν θέματα που άπτονται των διμερών σχέσεων στα πεδία της ασφάλειας και άμυνας και των περιφερειακών ζητημάτων.

Σύμφωνα με τον φιλοκυβερνητικό Τύπο της Τουρκίας, ο Τούρκος Υπουργός Εθνικής Άμυνας συζήτησε το θέμα του καθορισμού της Α.Ο.Ζ. στο Λιβυκό πέλαγος. Αφού ισχυρίστηκε ότι η Ελλάδα «εκμεταλλεύτηκε» τον εμφύλιο σπαραγμό στη χώρα για να «οικειοποιηθεί» μεγάλο τμήμα της Α.Ο.Ζ. της Λιβύης, που φτάνει τα 40.000 τ.χλμ., κάνοντας χρήση χαρτών τουρκικής έμπνευσης, προέτρεψε την Τρίπολη να ορίσει τα όρια της Α.Ο.Ζ. της σε συνεργασία με την Άγκυρα, κυρίως στην περιοχή που εκτίνεται από το παραλιακό Κας της μεσημβρινής Μικράς Ασίας έως την Κυρηναϊκή.³⁷ Υποσχέθηκε, ακόμη, πλήρη στήριξη της Άγκυρας στο θέμα αυτό, καθώς και βοήθεια στην ανοικοδόμηση της

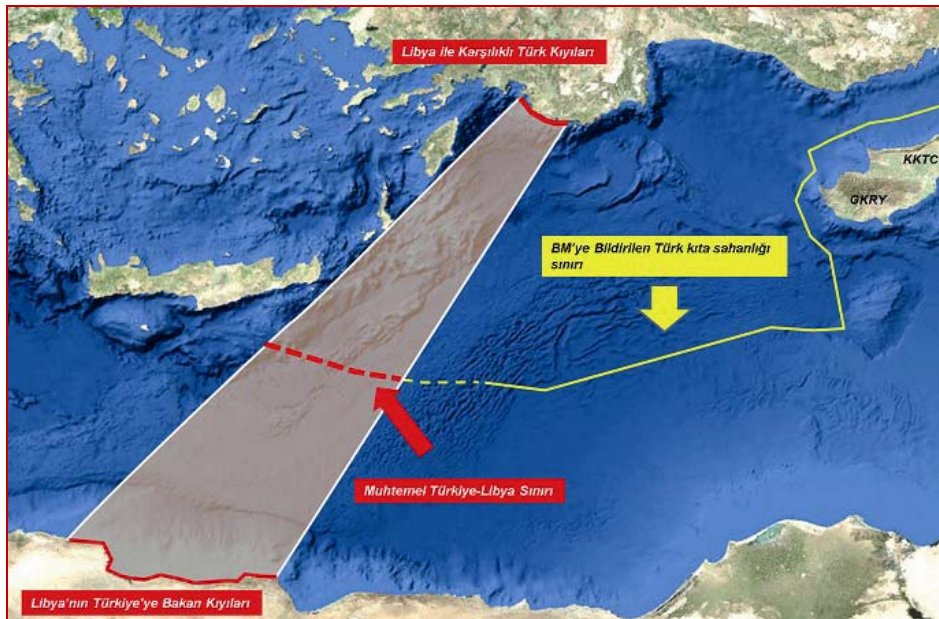
³⁶ Βλ. *Milliyet*, “Milli Savunma Bakanı Akar’ın Libya Ziyareti”, 5 Νοεμβρίου 2018. <http://www.milliyet.com.tr/milli-savunma-bakani-akar-in-libya-ziyareti-ankara-yerelhaber-3136570/>.

³⁷ Βλ. *Yeni Şafak*, “Libya’da bu harita açıldı”, 11 Νοεμβρίου 2018. <https://www.yenisafak.com/gundem/libyada-bu-harita-acildi-3408025>.

χώρας. Αμέσως μετά την επίσκεψη του Ακάρ, ο Λίβυος ηγέτης επισκέφθηκε την Τουρκία, όπου συναντήθηκε με τον Τούρκο Πρόεδρο Έρντογαν, κεκλεισμένων των θυρών³⁸.

Πηγή: *Yeni Şafak*, 11 Νοεμβρίου 2018.

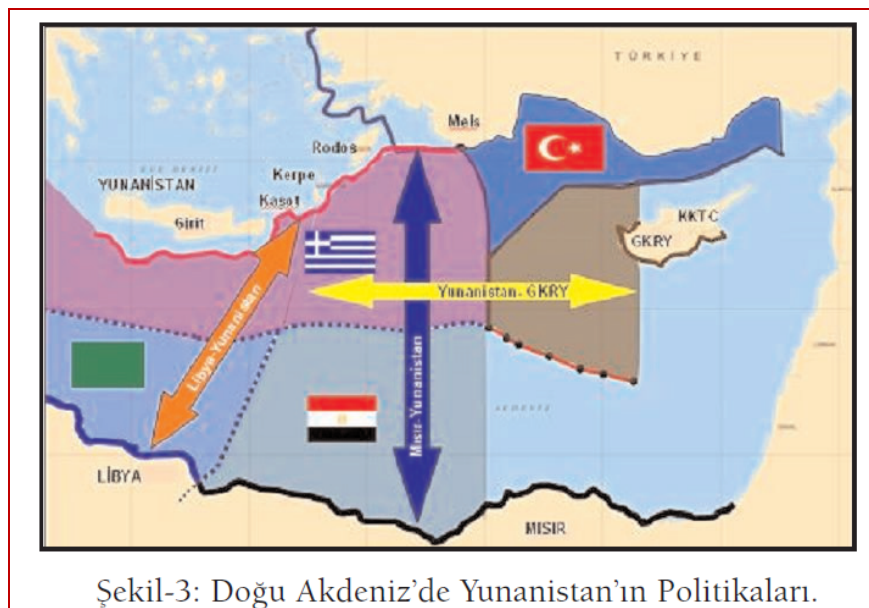

Πηγή: *Yeni Şafak*, 11 Νοεμβρίου 2018.

³⁸ Βλ. *Sabah*, “Başkan Erdoğan Fayeز Mustafa Al-Saraj’ı kabul etti”, 9 Νοεμβρίου 2018. <https://www.sabah.com.tr/gundem/2018/11/09/baskan-erdogan-fayez-mustafa-al-sarraj-i-kabul-etti>.

Η επίσκεψη του Ακάρ στόχο είχε να πείσει την αδύναμη κυβέρνηση της Τρίπολης, η οποία υποστηρίζεται κυρίως από την Ιταλία, να ορίσει την Α.Ο.Ζ. της στην Ανατολική Μεσόγειο, έτσι ώστε να εφάπτεται με εκείνη της Τουρκίας. Μία τέτοια κίνηση θα είχε ως συνέπεια να στρέψει τη Λιβύη κατά της Ελλάδος, αφού η Τρίπολη θα διεκδικούσε τμήμα της ελληνικής Α.Ο.Ζ. στο Λιβυκό πέλαγος, υπονομεύοντας τα ελληνικά κυριαρχικά δικαιώματα. Επιπλέον, η Τουρκία θα αποκτούσε περιφερειακό εταίρο κρίσιμης σημασίας για την προώθηση και υποστήριξη των διεκδικήσεών της στην Ανατολική Μεσόγειο. Μια πιθανή συνεργασία της Τρίπολης με την Άγκυρα, όχι μόνο θα υπονόμει τα ελληνικά κυριαρχικά δικαιώματα, αλλά ενδέχεται να είχε επιπτώσεις και στις τριμερείς συνεργατικές σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ Αθήνας-Λευκωσίας-Καΐρου.

Οι προτροπές του Ακάρ προς την ηγεσία της Τρίπολης δεν συμβαδίζουν απλά με την παραδοσιακή μαξιμαλιστική πολιτική της Άγκυρας στο Αιγαίο, αλλά αποτελούν σημαντική επέκταση και αναβάθμισή τους. Υποστηρίζεται η ακραία άποψη ότι τα ελληνικά νησιά, ακόμη και η Κρήτη ή η Ρόδος, όπως και η Κύπρος, δεν διαθέτουν υφαλοκρηπίδα και ότι η οριοθέτηση των Α.Ο.Ζ. στη Μεσόγειο πρέπει να γίνει βάσει της μεθόδου της χάραξης της μέσης γραμμής μεταξύ των ακτών, αφενός, της Β. Αφρικής, και αφετέρου, της μεσημβρινής Μικράς Ασίας.

Şekil-3: Doğu Akdeniz'de Yunanistan'ın Politikaları.

Πηγή: YAYCI Cihat, 2011.

Πηγή: YAYCI Cihat, 2011.

Πηγή: YAYCI Cihat, 2011.

Η ακραία αυτή άποψη δεν είναι καινούρια, καθώς έχει υποστηριχτεί από τον Τζιχάτ Γιαϊτζί, αξιωματικό του Τουρκικού Ναυτικού, σε άρθρο που αφορά το ρόλο

και την επίδραση της Λιβύης στην οριοθέτηση των θαλασσιών ζωνών ευθύνης στην Ανατολική Μεσόγειο, και δημοσιεύθηκε ήδη από το 2011.³⁹ Η άποψη που εκφράζει βασίζεται σε σημαντικό βαθμό σε υποθέσεις που αφορούσαν την χάραξη της υφαλοκρηπίδας, όπως εκείνες της Λιβύης-Τυνησίας και Λιβύης-Μάλτας, καθώς και στο ότι οι αποφάσεις του Διεθνούς Δικαστηρίου ευνόησαν τις θέσεις της Λιβύης, η οποία υποστήριζε ότι τα μικρά νησιά (Kerkennah, Djerba, Μάλτα) δεν μπορούν να έχουν δυσανάλογα μεγάλη υφαλοκρηπίδα.

Σε διπλωματικό επίπεδο, η απόπειρα του Ακάρ έρχεται σε μια κρίσιμη χρονική στιγμή, λίγο μετά τη συμφωνία Αθηνών-Λευκωσίας-Καΐρου για τη δρομολόγηση σχεδίων αξιοποίησης φυσικών πόρων που διαθέτουν οι Α.Ο.Ζ. τους. Το εμπόδιο που επιχειρεί να θέσει η Άγκυρα, χειραγωγώντας την αδύναμη ηγεσία της Τρίπολης, η οποία χαίρει μερικής στήριξης και από την Ιταλία, θυμίζει την προσπάθεια υπονόμησης των διαπραγματεύσεων μεταξύ Ελλάδας-Αιγύπτου για την οριοθέτηση της Α.Ο.Ζ.. Στις αρχές καλοκαιριού του 2009, το Κάιρο, μετά από προτροπές της Άγκυρας, είχε ανακοινώσει στην Αθήνα, ότι δεν επιθυμεί να προχωρήσει στο διάλογο και ότι ξεκινούσε διαπραγματεύσεις για οριοθέτηση της Α.Ο.Ζ. της με την Τουρκία. Η εμπλοκή της Τουρκίας υπήρξε καταλυτική στο «πάγωμα» των διαπραγματεύσεων μεταξύ Αθηνών και Καΐρου. Φήμες θέλουν την Άγκυρα να είχε ουσιαστικό ρόλο και στην ανατροπή της συμφωνίας οριοθέτησης της Α.Ο.Ζ. μεταξύ Ελλάδας και Αλβανίας του 2009, όταν το Συνταγματικό Δικαστήριο των Τυράνων αποφάσισε την ακύρωσή της στις αρχές του 2010.

Στις μέρες μας, η προσπάθεια της Άγκυρας στοχεύει να υπονομεύσει όχι μόνο τα συμφέροντα της Αθήνας, αλλά και του Καΐρου, το οποίο έχει επίσης συμφέροντα στην Ανατολική Μεσόγειο και ενδέχεται να επηρεαστεί η χάραξη της Α.Ο.Ζ. του από τις διεκδικήσεις της Τρίπολης. Ειδικότερα η προσπάθεια επιρροής της Τρίπολης από την Άγκυρα αφορά άμεσα τις διμερείς σχέσεις μεταξύ Αιγύπτου και Λιβύης. Είναι γεγονός ότι το Κάιρο στηρίζει το αντίπαλο στρατόπεδο στη Λιβύη από εκείνο που υποστηρίζει η Άγκυρα, ενισχύοντας την κυβέρνηση που προέκυψε από τη Βουλή των Αντιπροσώπων της Λιβύης στις εκλογές του 2014, η οποία

³⁹ Βλ. YAYCI Cihat, “Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasında Libya’ nın Rolü ve Etkisi”, *Güvenlik Stratejileri*, 2(7), 2011, σελ.17-41.

έδωσε έναν αποτελεσματικό αγώνα κατά του «Ισλαμικού Κράτους» στη χώρα. Αναμένεται λοιπόν η Άγκυρα να αυξήσει τις προσπάθειες άσκησης πιέσεων μέσω Τριπόλεως όχι μόνο στην Αθήνα, αλλά και στο Κάιρο, κίνηση που θα πρέπει να ενισχύσει ακόμη περισσότερο τον υπό διαμόρφωση άξονα Αθηνών-Καΐρου. Όταν ξεκαθαρίσει το τοπίο στη Λιβύη και οι διεθνείς συγκυρίες το επιτρέψουν, ο εν λόγω άξονας θα μπορούσε να ενισχυθεί με μια προσθήκη, επεκτεινόμενος προς την ηγεσία της (Ανατολικής) Λιβύης, η οποία χαιρεί ευρύτερης λαϊκής αποδοχής, δεδομένου ότι και αυτή με τη σειρά της υπονομεύεται από την ανάμιξη της Άγκυρας στις εσωτερικές υποθέσεις της Λιβύης.

3.1.1.2. Η Διεθνής Διάσκεψη στο Παλέρμο και η Τουρκία

Στα μέσα Νοεμβρίου πραγματοποιήθηκε Διεθνής Διάσκεψη για τη Λιβύη στο Παλέρμο της Ιταλίας με τη συμμετοχή σημαντικών διεθνών και τοπικών δρώντων.⁴⁰ Στόχος της διάσκεψης ήταν η συμφιλίωση των δύο παρατάξεων στη Λιβύη, που παίζουν πρωταγωνιστικό ρόλο στην εμφυλιοπολεμική κατάσταση στη χώρα. Από τη μία τον επικεφαλής της διεθνώς αναγνωρισμένης αλλά αδύναμης «Κυβέρνησης Εθνικής Συμφωνίας», η οποία ελέγχει περιορισμένα εδάφη στη δυτική Λιβύη με έδρα στην Τρίπολη, Φάγεζ αλ Σάρατζ, και από την άλλη τον στρατιωτικό ηγέτη της ευρύτερης λαϊκής αποδοχής μεταβατικής κυβέρνησης της Τομπρούκ, που βρίσκεται στις κυρηναϊκές ακτές της ανατολικής Λιβύης, και ελέγχει το μεγαλύτερο μέρος της χώρας, Χάλιφα Χάφταρ. Η Διάσκεψη διοργανώθηκε εξαιτίας του κινδύνου αναβολής από τον Ο.Η.Ε. των κοινοβουλευτικών εκλογών στη χώρα, που ήταν προγραμματισμένες για το Δεκέμβριο του 2018, όπως είχε συμφωνηθεί στη διάσκεψη του Μαΐου που είχε πραγματοποιηθεί στη Γαλλία. Η πρωτοβουλία της Διάσκεψης προήλθε αυτή τη φορά από την Ιταλία, η οποία έχει ανταγωνιστικές σχέσεις με τη Γαλλία, καθώς η Ρώμη υποστηρίζει την κυβέρνηση της Τρίπολης, με την οποία έχει υπογράψει

⁴⁰ Βλ. *Washington Post*, “UN Heartened by Libya’s commitments ahead of 2019 conference”, 13 Νοεμβρίου 2018. https://www.washingtonpost.com/world/europe/italy-brings-together-libya-rivals-on-conference-sidelines/2018/11/13/23360ebc-e72d-11e8-8449-1ff263609a31_story.html?utm_term=.0f36a0186aa0.

συμφωνίες, όπως εκείνη για τον περιορισμό των μεταναστευτικών ροών, ενώ η Γαλλία υποστηρίζει την κυβέρνηση της Τομπρούκ.

Στο περιθώριο της Διάσκεψης πραγματοποιήθηκαν άτυπες συναντήσεις μεταξύ των ενδιαφερομένων μερών. Σε μια από τις πιο κρίσιμες συναντήσεις, στην οποία μετείχαν οι κυριότεροι διεθνείς δρώντες, όπως ο Αιγύπτιος Πρόεδρος Α.Φ. αλ-Σίσι, ο ηγέτης της κυβέρνησης της Τρίπολης αλ Σάρατζ, ο Γάλλος Υπουργός Εξωτερικών Λεντριάν, ο Ρώσος πρωθυπουργός Μεντβέντεβ, ο Πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Τούσκ, ο απεσταλμένος του Ο.Η.Ε. Σαλαμέ, κ.ά., δεν προσεκλήθη ο Τούρκος Αντιπρόεδρος της κυβέρνησης. Το γεγονός αυτό προκάλεσε εκνευρισμό στην Άγκυρα, με αποτέλεσμα την αποχώρηση του Τούρκου Αντιπροέδρου, Φουάτ Οκτάϊ, από τη διεθνή διάσκεψη για τη Λιβύη.⁴¹ Σε γραπτή ανακοίνωσή του, ο Φουάτ ανέφερε ότι *«οποιαδήποτε συνάντηση αποκλείει την Τουρκία δεν μπορεί παρά να είναι αντιπαραγωγική για την επίλυση του προβλήματος»*.⁴²

Ο αποκλεισμός της Άγκυρας από την άτυπη συνάντηση, στην οποία συμμετείχε η Αίγυπτος, με την ηγεσία της οποίας η κυβέρνηση του Προέδρου Έρντογαν έχει ανταγωνιστικές σχέσεις, ιδιαίτερα μετά την ανατροπή του Προέδρου αλ-Μόρσι, αποκαλύπτει τα όρια της επιρροής της χώρας στην Ανατολική Μεσόγειο και ειδικότερα στη Βόρεια Αφρική. Από τη στάση του Τούρκου Αντιπροέδρου, επιβεβαιώνεται η υποστήριξη της Άγκυρας στις δυνάμεις εκείνες της Λιβύης που αντιπαλεύονται τον Χαφτάρ, ο οποίος χαιρεί της στήριξης του Καΐρου και πέτυχε να απελευθερώσει και να περιορίσει την επιρροή των τζιχαντιστών στην ανατολική Λιβύη τα τελευταία χρόνια.

⁴¹ Βλ. *Daily Sabah*, “Turkey pulls out of Libya conference in Italy with ‘deep disappointment’, VP Oktay says”, 13 Νοεμβρίου 2018. <https://www.dailysabah.com/diplomacy/2018/11/13/turkey-pulls-out-of-libya-conference-in-italy-with-deep-disappointment-vp-oktay-says>.

⁴² Βλ. *Καθημερινή*, «Η Τουρκία αποσύρεται από τη διεθνή διάσκεψη για τη Λιβύη», 13 Νοεμβρίου 2018. <http://www.kathimerini.gr/994975/article/epikairothta/kosmos/h-toyrkia-aposyretai-apo-th-die8nh-diaskeyh-gia-th-livyh>.

3.1.2. Το Συριακό (Ιντλίμπ)

Η κατάσταση στη ζώνη αποκλιμάκωσης της Ιντλίμπ συνέχισε να κατέχει σημαντική θέση στην Συριακή Πολιτική της Τουρκίας την περίοδο Νοεμβρίου-Δεκεμβρίου 2018.

Η εφαρμογή της συμφωνίας μεταξύ Τουρκίας και Ρωσίας, που υπεγράφη στα μέσα Σεπτεμβρίου στο Σότσι, δεν κατέστη δυνατή, με αποτέλεσμα να κινδυνεύει ο άμαχος πληθυσμός και η ανακωχή που έχει επέλθει. Η εκπρόσωπος Τύπου του ρωσικού Υπουργείου Εξωτερικών Ζαχάροβα ανέφερε ότι στην περιοχή δρουν ακόμη τζικαντιστικές οργανώσεις, όπως η αλ-Νούσρα, κατά παράβαση της συμφωνίας που προέβλεπε την αποχώρησή τους έως τα μέσα Οκτωβρίου.⁴³ Οι συγκρούσεις μεταξύ των τζικαντιστικών οργανώσεων και οι επιθέσεις τους εναντίον των κυβερνητικών δυνάμεων της Δαμασκού συνεχίστηκαν καθ' όλη τη διάρκεια του διμήνου, αποτελώντας εμπόδιο στην αποστρατικοποίηση της ζώνης και την εφαρμογή της συμφωνίας.⁴⁴

Ο Τούρκος Πρόεδρος συζήτησε κεκλεισμένων των θυρών το θέμα της Ιντλίμπ με τον Ρώσο ομόλογό του στα εγκαίνια του αγωγού φυσικού αερίου *TurkStream* στα μέσα Νοεμβρίου. Την επομένη, ο Τούρκος υπουργός Εθνικής Άμυνας Ακάρ και ο επικεφαλής των Τουρκικών Μυστικών Υπηρεσιών (Μ.Ι.Τ.) Φιντάν επισκέφτηκαν το Σότσι για να συζητήσουν την εφαρμογή της συμφωνίας.⁴⁵

Στα τέλη Νοεμβρίου πραγματοποιήθηκε ο 11^{ος} γύρος της Διαδικασίας της Αστάνα για την ειρήνευση στη Συρία, ενώ λίγα εικοσιτετράωρα πριν είχαν προηγηθεί βομβαρδισμοί με χημικά από τους αντάρτες στην περιοχή του

⁴³ Βλ. *Sputnik*, “Rus Dışişleri: İdlib’de hala Soçi mutabakatını engellemeye çalışan Nusracılar var”, 1 Νοεμβρίου 2018. <https://tr.sputniknews.com/rusya/201811011035951741-rus-disisleri-idlibde-hala-soci-mutabakatini-engellemeye-calisan-nusracilar-var/>.

⁴⁴ Βλ. *Sputnik*, “Zaharova: Teröristler, Rusya ile Türkiye’nin İdlib anlaşmasının başarısız olmasına yönelik provokasyonlar gerçekleştiriyor”, 5 Δεκεμβρίου 2018. <https://tr.sputniknews.com/rusya/201812051036481387-zaharova-terorist-rusya-turkiye-idlib-basarsiz-provokasyon/>. Βλ. επίσης *Sputnik*, “Rusya, İdlib’deki gerilimi azaltma bölgesinde 20 ateşkes ihlali saptadı”, 31 Δεκεμβρίου 2018. <https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201812311036875305-rusya-idlib-gerilimi-azaltma-bolgesi-ateskes-ihlali-saptadi/>.

⁴⁵ Βλ. *Milliyet*, “Bakan Akar ve Fidan Rusya’da”, 20 Νοεμβρίου 2018.

<http://www.milliyet.com.tr/bakan-akar-ve-fidan-rusya-da-ankara-yerelhaber-3165816/>.

Χαλεπίου, στα οποία ανταπέδωσε η Ρωσία.⁴⁶ Η Μόσχα, η Άγκυρα και η Τεχεράνη αποφάσισαν να στηρίξουν τη διαδικασία σύστασης της Συνταγματικής Επιτροπής για τη Συρία στη Γενεύη, προκειμένου να επισπευτεί η ειρήνευση στη χώρα. Αναφορικά με την περίπτωση του Ιντλίμπ, εκφράστηκε η ανησυχία για τις παραβιάσεις της κατάπαυσης του πυρός και επισημάνθηκε ότι η επιχειρούμενη αποστρατικοποιημένη ζώνη δεν θα πρέπει να υπονομεύσει την εδαφική ακεραιότητα και τα κυριαρχικά δικαιώματα της Συρίας.⁴⁷ Οι μεσολαβήτριες χώρες επαναβεβαίωσαν ακόμη την βούλησή τους για την αποτελεσματική αντιμετώπιση των τζικαντιστικών οργανώσεων που παραμένουν στην Ιντλίμπ.

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι στα τέλη Δεκεμβρίου η Μόσχα φαίνεται να έπαιξε μεσολαβητικό ρόλο μεταξύ Συρίας και Τουρκίας, προκειμένου να επιτευχθεί η συγκατάθεση της Δαμασκού όσον αφορά την παρουσία των τουρκικών στρατευμάτων στο Ιντλίμπ.⁴⁸ Το καθεστώς αλ-Άσαντ ήταν αρνητικό στην εγκαθίδρυση τουρκικών παρατηρητηρίων στην περιοχή του Ιντλίμπ, η οποία ελέγχεται ακόμη από τους αντικαθεστωτικούς.

Η παρουσία της Άγκυρας στην περιοχή αποκλιμάκωσης της έντασης του Ιντλίμπ είναι στρατηγικής σημασίας για την επιτυχία της Συριακής Πολιτικής της Τουρκίας. Ο συμβιβασμός που επετεύχθη στο πλαίσιο της διαδικασίας της Ασάνα με τη Ρωσία και το Ιράν τον Σεπτέμβριο είναι ζωτικής σημασίας για την προάσπιση των συμφερόντων της Τουρκίας στην περιοχή αυτή, όπου έχει συμμάχους της αντικαθεστωτικής παράταξης και διατηρεί περίπου 12 παρατηρητήρια. Οι προσπάθειες συνεννόησης στην Ασάνα με τη Μόσχα και την Τεχεράνη για την εφαρμογή των συμφωνηθέντων, ευνοεί την παρουσία της Άγκυρας στη Βόρεια Συρία.

⁴⁶ Βλ. *BBC*, “Syria war: Aleppo ‘gas attack’ sparks Russia strikes”, 25 Νοεμβρίου 2018. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-46337143>.

⁴⁷ Βλ. *Evrensel*, “Astana’da Suriye konulu 11. garantörler toplantısı sona erdi”, 29 Νοεμβρίου 2018. <https://www.evrensel.net/haber/367143/astanada-suriye-konulu-11-garantorler-toplantisi-sona-erdi>.

⁴⁸ Βλ. *Sputnik*, “Lavrov: Türk askerlerinin İdlib’deki varlığı konusunda Suriye hükümeti ile mutabakat sağlandı”, 24 Δεκεμβρίου 2018. <https://tr.sputniknews.com/rusya/201812241036771235-lavrov-turk-askerleri-idlib-varlik-konu-suriye-hukumet-mutabakat/>.

3.2. Σχέσεις με Ρωσία

3.2.1. Ενεργειακές Σχέσεις

Στα μέσα Νοεμβρίου πραγματοποιήθηκαν τα εγκαίνια του υποθαλάσσιου τμήματος του αγωγού φυσικού αερίου *TurkStream* στον Εύξεινο Πόντο. Στην τελετή που έγινε στην Κωνσταντινούπολη παρευρέθηκαν ο Ρώσος Πρόεδρος Πούτιν και ο Τούρκος ομόλογός του Έρντογαν. Οι δύο ηγέτες έδωσαν μαζί την εντολή τοποθέτησης του τελευταίου τμήματος του αγωγού που ξεπερνά τα 900 χλμ.. Αμφότεροι στις δηλώσεις τους επεσήμαναν τη σημασία του αγωγού στις διμερείς τους σχέσεις, οι οποίες δοκιμάστηκαν τα τελευταία χρόνια.⁴⁹

Το σχέδιο προβλέπει την κατασκευή δύο αγωγών. Ο πρώτος προορίζεται για την τουρκική αγορά, εξέλιξη που θα αναβαθμίσει μεν την ισχύ του τουρκικού δικτύου φυσικού αερίου, θα το καταστήσει, ωστόσο, πιο εξαρτημένο από τη Ρωσία. Ο δεύτερος αγωγός προορίζεται για τις αγορές της ΝΑ Ευρώπης, ανταποκρινόμενος στο αρχικό σχέδιο του *South Stream*, πριν τις κυρώσεις της Ε.Ε..

Η υλοποίηση του αγωγού είναι σημαντική και για τις δύο χώρες δεδομένου ότι συνιστά αναβάθμιση της θέσης του στα θέματα ενέργειας. Η Μόσχα θα πραγματοποιήσει το στόχο της να μεταφέρει φυσικό αέριο στην ΝΑ Ευρώπη από τη Σιβηρία, ενώ η Άγκυρα θα συνεχίσει να παίζει κομβικό ρόλο στα ενεργειακά ζητήματα μεταξύ Ανατολής και Δύσης με μεγαλύτερη ένταση. Η ολοένα και περισσότερο αυξανόμενη ενεργειακή αλληλεξάρτηση μεταξύ Μόσχας και Τουρκίας, είναι στην πραγματικότητα κάτι που η Τουρκία επιχειρούσε να αποφύγει πριν λίγα χρόνια. Η εξάρτηση της Άγκυρας από τους ρωσικούς υδρογονάνθρακες σε συνδυασμό και με τα πυρηνικά εργοστάσια της χώρας υπό κατασκευή από τη Μόσχα, σημαίνει ότι σε περιόδους κρίσεως η Τουρκία θα είναι πιο ευάλωτη στις πιθανές πιέσεις της Ρωσίας. Η στενή αυτή σχέση ενεργειακής εξάρτησης της Άγκυρας από τη Μόσχα, κατ' επέκταση την φέρνει πιο κοντά στην

⁴⁹ Βλ. *Hurriyet Daily News*, “Erdogan-Putin mark completion of offshore section of Turkish Stream”, 19 Νοεμβρίου 2018. <http://www.hurriyetdailynews.com/erdogan-putin-mark-completion-of-offshore-section-of-turkish-stream-139005>.

Ρωσία. Μολονότι αυτό δεν σημαίνει ότι η Άγκυρα αποκόπτεται από τον δυτικό Συνασπισμό στον οποίο ανήκει, τα τελευταία δύο χρόνια είναι εμφανής η δυστοκία στις σχέσεις της με κράτη-μέλη του ΝΑΤΟ, κυρίως για θέματα άμυνας και ασφάλειας με σημαντικότερη την εξαγορά ρωσικών πυραυλικών συστημάτων.

3.2.2. Η κρίση Κιέβου-Μόσχας και η Τουρκία

Η κρίση στα στενά του Κέρτς, το αρχαίο Παντικάπαιον του Βασιλείου του Κιμμερικού Βοσπόρου, μεταξύ Ουκρανίας και Ρωσίας, προσέφερε στην τουρκική ηγεσία την ευκαιρία να κάνει έκκληση στα αντίπαλα στρατόπεδα για ειρηνική διευθέτηση των διαφορών τους. Ο Τούρκος Πρόεδρος Έρντογαν διατύπωσε την πρόταση υπέρ της μετατροπής της Μαύρης Θάλασσας σε μια «θάλασσα της ειρήνης», καλώντας Μόσχα και Κίεβο να βρουν μια λύση στην κρίση μέσω διαλόγου.⁵⁰

Δεν είναι πρώτη φορά που η Άγκυρα επιχειρεί να αναλάβει διαμεσολαβητικό ρόλο σε διεθνείς κρίσεις. Στον ρωσο-γεωργιανό πόλεμο του Αυγούστου 2008, ο Έρντογαν είχε επιχειρήσει επίσης να αναλάβει παρόμοιο ρόλο. Οι συγκρουσιακές σχέσεις κυρίως μεταξύ κρατών, περιφερειακών της Τουρκίας, προσφέρουν στην Άγκυρα την ευκαιρία, αφενός, να αναδειχθεί ως ειρηνοποιός, και αφετέρου, να αποκτήσει επιρροή στις περιφερειακές υποθέσεις, προσφέροντας τις «καλές της υπηρεσίες». Επιπλέον, η τουρκική ηγεσία αντιλαμβάνεται ότι η ανάληψη μεσολαβητικών προσπαθειών, της προσφέρει το κύρος μίας ισχυρής περιφερειακής χώρας, το οποίο και αναζητεί.

⁵⁰ Βλ. RT, “Turkey’s Erdogan calls for ‘Sea of Peace’ after Kerch standoff while Kiev beats the drums of war”, 28 Νοεμβρίου 2018. <https://www.rt.com/news/445066-erdogan-poroshenko-dialogue-war/>.

3.3. Σχέσεις με Η.Π.Α.

3.3.1. Η.Π.Α., ανθρώπινα δικαιώματα και Τουρκία

Στα μέσα Δεκεμβρίου οι τουρκικές αρχές συνέλαβαν 16 ακτιβιστές, δημοσιογράφους και διανοούμενους, κατηγορούμενους ότι στήριζαν τις δράσεις του Συλλόγου «Μικρασιατικός Πολιτισμός» (Anadolu Kültür), του οποίου ο πρόεδρος, ο Οσμάν Καβάλα, έχει φυλακιστεί πριν από ένα περίπου χρόνο με την κατηγορία της υποκίνησης των αντικυβερνητικών διαδηλώσεων τον Ιούνιο του 2013. Μεταξύ αυτών και δύο πανεπιστημιακούς.

Η αντίδραση των Η.Π.Α. και η έμφαση στο σεβασμό των βασικών αρχών της δημοκρατίας ήταν άμεση.⁵¹ Η εκπρόσωπος Τύπου του Αμερικανικού Υπουργείου Εξωτερικών Nauert δήλωσε ότι η Ουάσιγκτον είναι ανήσυχη για τη σύλληψη των ακτιβιστών, δημοσιογράφων και διανοουμένων στην Τουρκία, οι οποίοι συνδέονται με τον Σύλλογο «Μικρασιατικός Πολιτισμός», και ότι η διαφάνεια, το Κράτος Δικαίου, η ελευθερία λόγου, κ.λπ., είναι βασικά στοιχεία κάθε υγιούς δημοκρατίας. Πρόσθεσε ακόμη ότι οι αμερικανοτουρκικές σχέσεις είναι ισχυρότερες όταν η δημοκρατία στην Τουρκία ευημερεί. Τέλος, κάλεσε τις τουρκικές αρχές να σεβαστούν το δικαίωμα της ελευθερίας του λόγου, του συνέρχεσθαι και του συνεταιρίζεσθαι, την ανεξαρτησία της δικαιοσύνης και της δίκαιης δίκης, και άλλες βασικές ελευθερίες, όπως και να απελευθερώσουν τους αυθαιρέτως συλληφθέντες.⁵² Την επομένη η Τουρκία απελευθέρωσε 8 από τους 14 διανοούμενους που συνέλαβε, υπακούοντας μερικώς το αμερικανικό αίτημα.

3.3.2. Το ζήτημα του Μανμπίτζ και τα σχέδια νέας εισβολής

Στα τέλη Νοεμβρίου η τουρκική κοινή γνώμη ενημερώθηκε για τα σχέδια των Η.Π.Α. να κατασκευάσουν παρατηρητήρια στην τουρκοσυριακή μεθόριο.⁵³ Η

⁵¹ Βλ. *Hurriyet Daily News*, “Turkey releases 12 rights activists as US urges respect for freedoms”, 17 Νοεμβρίου 2018. <http://www.hurriyetdailynews.com/turkey-releases-12-rights-activists-as-us-urges-respect-for-freedoms-138958>.

⁵² Βλ. *Αμερικανικό Υπουργείο Εξωτερικών*, Δελτίο Τύπου, “On the Detention of Civil Society Leaders”, 16 Νοεμβρίου 2018. <https://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2018/11/287426.htm>.

⁵³ Βλ. *Daily Sabah*, “Turkey against US plans to establish observation posts on Syria border, Defense Minister Akar says”, 24 Νοεμβρίου 2018.

πληροφορία ότι στα παρατηρητήρια αυτά θα συμμετέχουν δυνάμεις των Κούρδων αυτονομιστών της Βόρειας Συρίας, συνέβαλε στο να επικρατήσει στην Άγκυρα η άποψη ότι αυτά προορίζονται για την ενίσχυση των κουρδικών οργανώσεων.

Λίγες εβδομάδες αργότερα, με αφορμή την μη αποχώρηση των Κούρδων από το Μανμπίτζ, ο Τούρκος Πρόεδρος αναφέρθηκε σε «αθέτηση» της συμφωνίας μεταξύ Άγκυρας και Ουάσιγκτον που επετεύχθη την άνοιξη του 2018. Στη συνέχεια απείλησε ευθέως με διεξαγωγή επιχειρήσεων ανατολικά του Ευφράτη, όπου οι Κούρδοι μαχητές έχουν ανακηρύξει αυτόνομο καθεστώς, προκειμένου να ελέγξει την περιοχή.⁵⁴

Με την απειλή χρήσης βίας ο Έρντογαν στόχευε στο να εξαναγκάσει τις Η.Π.Α. να εγκαταλείψουν τους Κούρδους της Βόρειας Συρίας, οι οποίοι απελευθέρωσαν την βορειοανατολική Συρία μαχόμενοι κατά του «Ι.Κ.». Επιχείρησε επίσης να πείσει την Ουάσιγκτον ότι οι Κούρδοι αγωνιστές της Βόρειας Συρίας είναι «τρομοκράτες» και ότι θα πρέπει να ανατεθεί ο έλεγχος της περιοχής και η ευθύνη διεξαγωγής του αγώνα κατά του «Ι.Κ.» στην Άγκυρα.⁵⁵

Μια τηλεφωνική επικοινωνία, ωστόσο, του Τούρκου Προέδρου με τον αμερικανό ομόλογό του Τραμπ, φαίνεται να άλλαξε την κατάσταση. Ο Αμερικανός Πρόεδρος ανακοίνωσε μέσω κοινωνικών δικτύων αρχικά, την ανάληψη εκ μέρους της Τουρκίας πρωταγωνιστικού ρόλου στον πόλεμο εναντίον του «Ι.Κ.», εξέλιξη που θα επέτρεπε την απόσυρση των αμερικανών στρατιωτών από την Συρία.⁵⁶

Η ανακοίνωση της αποχώρησης των Η.Π.Α. από τη Β. Συρία έδωσε νέα τροπή στην Συριακή Πολιτική της Άγκυρας, ωθώντας την να επανεξετάσει τα

<https://www.dailysabah.com/diplomacy/2018/11/24/turkey-against-us-plans-to-establish-observation-posts-on-syria-border-defense-minister-akar-says>.

⁵⁴ Βλ. *Evrensel*, “Erdoğan: Fırat’ın doğusuna yönelik harekati birkaç güne başlatacağız”, 12 Δεκεμβρίου 2018. <https://www.evrensel.net/haber/368252/erdogan-firatin-dogusuna-yonelik-harekati-birkac-gune-baslatacagiz>.

⁵⁵ Βλ. *The Guardian*, “Turkey primed to start offensive against US-backed Kurds in Syria”, 12 Δεκεμβρίου 2018. <https://www.theguardian.com/world/2018/dec/12/turkey-primed-to-start-offensive-against-us-backed-kurds-in-syria>.

⁵⁶ Βλ. *CNN*, “Trump orders rapid withdrawal from Syria in apparent reversal”, 19 Δεκεμβρίου 2018. https://edition.cnn.com/2018/12/19/politics/us-syria-withdrawal/index.html?utm_term=image&utm_source=twCNNi&utm_content=2018-12-19T14%3A31%3A57&utm_medium=social. Βλ. επίσης *VoA*, “Trump: ‘Erdoğan Suriye’de İŞİD’den kalanları yok edeceğini söyledi””, 23 Δεκεμβρίου 2018. <https://www.amerikaninsesi.com/a/trumpla-erdogan-telefonunda-sur%C4%B1yeyi-gorustu/4712922.html>.

σχέδια νέων επιχειρήσεων στην Β. Συρία. Η Άγκυρα επέλεξε να ακολουθήσει μια πιο προσεκτική στρατηγική, αντιλαμβανόμενη ότι το κενό ισχύος που επρόκειτο να δημιουργηθεί από την απόσυρση των αμερικανικών στρατευμάτων από τη Β. Συρία, θα την ευνοούσε. Η εξέλιξη αυτή ενθάρρυνε ακόμη και την προσέγγιση μεταξύ Τουρκίας και Ιράν, οι οποίες μολονότι στηρίζουν αντίπαλα στρατόπεδα στη Συρία, θεωρούν ότι απειλούνται από έναν κοινό δρώντα: τους Κούρδους της Β. Συρίας.⁵⁷

Το διάστημα που ακολούθησε, ωστόσο, επιφύλασσε έναν σημαντικό στρατηγικό ελιγμό εκ μέρους των Κούρδων της Βόρειας Συρίας, που αυξάνει το κόστος επιβολής των ηγεμονικών βλέψεων της Άγκυρας στην περιοχή. Μετά την απόφαση απόσυρσης των Η.Π.Α. και τις δηλώσεις του Έρντογαν για επικείμενη επέλαση, δυνάμεις του Άσαντ εισήλθαν στην περιοχή της Μανμπίτζ, η οποία ελέγχεται από τους Κούρδους, αντικαθιστώντας τις κουρδικές δυνάμεις.⁵⁸

Η πολιτική ενός σχετικού απομονωτισμού που ακολουθεί ο Πρόεδρος Τραμπ στην εξωτερική πολιτική των Η.Π.Α., φαίνεται ότι ευνοεί την απόσυρση των αμερικανικών στρατευμάτων από τη Βόρεια Συρία. Η απόφαση του Αμερικανού Προέδρου βρήκε αντίθετους πολλούς στην Ουάσιγκτον, οδηγώντας ορισμένους ακόμη και σε παραίτηση, καθώς θεώρησαν πως βλάπτει τα συμφέροντα των Η.Π.Α.. Η τουρκική ηγεσία είδε την απειλή χρήσης βίας στην οποία προσέφυγε, να αποδίδει. Η ανακοίνωση του Αμερικανού Προέδρου για την απόσυρση των Αμερικανών στρατιωτών από τη Συρία, καθώς και η αποστολή εξολόθρευσης του «Ι.Κ.» που εκλήθη να αναλάβει η Άγκυρα, αντικαθιστώντας τις κουρδικές δυνάμεις, σήμαινε μια στρατηγική επιτυχία: τον εξοστρακισμό των Κούρδων και την επάνοδό της στο προσκήνιο ως πρωταγωνιστής. Η συνεργασία, ωστόσο, μεταξύ των Κούρδων και της Δαμασκού, αλλάζει τα δεδομένα, καθώς η Άγκυρα, αν προελάσει θα έρθει αντιμέτωπη στην Μανμπίτζ όχι με τους Κούρδους, αλλά με τον τακτικό στρατό της Συρίας (καθεστώσ αλ-Άσαντ), ο οποίος παρεμβάλλεται. Η

⁵⁷ Βλ. *Al Jazeera*, “Turkey, Iran vow to work closer on Syria after US announcement”, 20 Δεκεμβρίου 2018. <https://www.aljazeera.com/news/2018/12/turkey-iran-vow-work-closer-syria-announcement-181220142855691.html>.

⁵⁸ Βλ. Βλ. *Al Jazeera*, “Syrian forces ‘enter’ Kurdish-controlled Manbij region”, 25 Δεκεμβρίου 2018. <https://www.aljazeera.com/news/2018/12/syrian-government-forces-enter-kurdish-controlled-manbij-region-181225153526422.html>.

τακτική αυτή των Κούρδων έχει ένα αποτρεπτικό χαρακτήρα, καθώς αυξάνει το κόστος για την Άγκυρα. Μια πιθανή επίθεση των Τούρκων στους Άραβες του αλ-Άσαντ, θα μπορούσε να προκαλέσει την αντίδραση και την εμπλοκή της Μόσχας, η οποία στηρίζει τη Δαμασκό. Ωστόσο, δεν είναι η πρώτη φορά που συμβαίνει αυτό. Η εν λόγω τακτική είχε επιχειρηθεί και κατά την επιχείρηση «Κλάδος ελαίας», όταν οι Κούρδοι είχαν επιτρέψει να εισέλθουν στην Αφρική φιλοκαθεστωτικές δυνάμεις ατάκτων κατόπιν συμφωνίας με τη Δαμασκό. Μέλλει να δούμε πια αν η προσπάθεια των Κούρδων θα δώσει καρπούς.

3.3.3. Εξοπλιστικά – Πυραυλικό σύστημα Patriot

Ο νέος Πρόεδρος της Επιτροπής της Γερουσίας των Η.Π.Α. James Inhofe έθεσε την τουρκική ηγεσία ενώπιον μίας αναγκαστικής επιλογής στα εξοπλιστικά, υπενθυμίζοντας ότι αν επιλέξει να προμηθευτεί πυραυλικά συστήματα από τη Μόσχα αντί της Ουάσιγκτον, θα αναγκαστεί να δεχτεί και τις συνέπειες.⁵⁹

Ένα μήνα αργότερα, το Αμερικανικό Υπουργείο Εξωτερικών ενέκρινε μια πιθανή πώληση πυραυλικών συστημάτων *Patriot*, ύψους \$3,5 δις, στην Τουρκία. Η Αμερικανική Υπηρεσία για τη Συνεργασία σε θέματα Ασφάλειας της Άμυνας (Defense Security Cooperation Agency) του Αμερικανικού Υπουργείου Άμυνας εξέδωσε την απαραίτητη πιστοποίηση, ενημερώνοντας το Αμερικανικό Κογκρέσο.⁶⁰

Η πρώτη αντίδραση στην αμερικανική ανακοίνωση ήρθε από τη Μόσχα. Ο εκπρόσωπος Τύπου του Κρεμλίνου, Peskon, ανακοίνωσε ότι η συμφωνία πώλησης των S-400 στην Τουρκία, δεν θα επηρεαστεί από την αμερικανική απόφαση και θα εκτελεστεί κανονικά.⁶¹ Απέρριψε ακόμη τις φήμες που θέλουν η Άγκυρα να έχει συμφωνήσει να μοιραστεί πληροφορίες σχετικά με το σύστημα των S-400 με

⁵⁹ Βλ. *Bloomberg*, “Turkey must choose U.S. or Russia in Weapons Dispute, Senator Says”, 29 Νοεμβρίου 2018. https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-11-29/turkey-must-choose-u-s-or-russia-in-weapons-dispute-inhofe-says?utm_source=twitter&utm_medium=social&utm_content=business&utm_campaign=socialflow-organic&cmpid=socialflow-twitter-business.

⁶⁰ Βλ. *Αμερικανική Υπηρεσία για τη Συνεργασία σε θέματα Ασφάλειας της Άμυνας*, Δελτίου Τύπου, “Turkey-Patriot Missile System and Related Support and Equipment”, 18 Δεκεμβρίου 2018. http://www.dsca.mil/sites/default/files/mas/turkey_18-17.pdf.

⁶¹ Βλ. *TASS*, “Kremlin comments on US-Turkey deal on Patriot missile systems”, 19 Δεκεμβρίου 2018. <http://tass.com/politics/1036742>.

τις Η.Π.Α., προσθέτοντας ότι η συγκεκριμένη συμφωνία είναι θέμα ευαίσθητο και μυστικό, στο οποίο η Τουρκία έχει δεσμευτεί, και ότι η Μόσχα έχει εμπιστοσύνη στην Άγκυρα. Λίγες μέρες αργότερα ρωσικά μέσα επικαλέστηκαν πηγές που θέλουν τον Τούρκο Υπουργό Εξωτερικών Τσαβούσογλου να έχει κάνει κατηγορηματική δήλωση στον Ρώσο πρέσβη στην Άγκυρα.⁶²

Η Άγκυρα τήρησε μια προσεκτική στάση, αποφεύγοντας να κάνει δηλώσεις τα πρώτα εικοσιτετράωρα, ενώ τα τουρκικά μέσα παρέπεμπαν σε προγενέστερες δηλώσεις του Προέδρου και των υπουργών για το επίμαχο θέμα. Σύμφωνα με διεθνή πρακτορεία, ανώνυμες τουρκικές πηγές εξέφρασαν την ικανοποίησή τους για την αμερικανική απόφαση, ωστόσο, δήλωσαν ότι δεν σχεδιάζουν να αναθεωρήσουν την αγορά των ρωσικών S-400.⁶³ Την άποψη αυτή διατύπωσε και ο εκπρόσωπος Τύπου του Τούρκου Προέδρου Καλίν, λίγες μέρες μετά, λέγοντας ότι η διαδικασία πώλησης των Patriot δεν θα επηρεάσει εκείνη των S-400 και ότι η Άγκυρα δεν θεωρεί ότι είναι εναλλακτική λύση το ένα πυραυλικό σύστημα στο άλλο.⁶⁴

Η έγκριση των αμερικανικών αρχών για την πιθανή πώληση ενός τόσο σημαντικού πυραυλικού συστήματος συνδέεται με την πρόθεση της Άγκυρας να προμηθευτεί μη συμβατό με το NATO πυραυλικό σύστημα αεράμυνας από τη Μόσχα (S-400), ενώ είχε προηγηθεί απόπειρα προμήθειας συστημάτων και από το Πεκίνο (HQ-9). Με τον τρόπο αυτό η Ουάσιγκτον επιχειρεί να πείσει την Άγκυρα να αναθεωρήσει την απόφασή της να αγοράσει το ρωσικό πυραυλικό σύστημα S-400, που δημιουργεί ζήτημα δια-λειτουργικότητας στη Συμμαχία, καθώς και θέματα εμπιστοσύνης, αλληλεγγύης και ασφάλειας των συμμάχων. Σχετίζεται ακόμη και με το θέμα της παράδοσης των αμερικανικών αεροσκαφών F-35 στην Τουρκία.

⁶² Βλ. TASS, “Turkey has no intention of letting US examine S-400 systems, says source”, 27 Δεκεμβρίου 2018. <http://tass.com/defense/1038142>.

⁶³ Βλ. BBC, “Türk yetkililer: ABD'nin Patriot kararından memnunuz ama S-400 almaktan vazgeçmedik”, 19 Δεκεμβρίου 2018. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-46614431>.

⁶⁴ Βλ. İHA, “Cumhurbaşkanı sözcüsü İbrahim Kalın ‘ABD’nin Patriot satış süreci S-400 satış sürecini etkilemez, birbirine alternatif olarak görmüyoruz’ dedi”, 24 Δεκεμβρίου 2018. <https://www.ihf.com.tr/ankara-haberleri/cumhurbaskani-sozcusu-ibrahim-kalin-abdnin-patriot-satis-sureci-s-400-surecini-etkilemez-birbirine-alternatif-olarak-gormuyoruz-dedi-2189053/>.

Η τουρκική στάση αναμονής και οι περιορισμένες τοποθετήσεις από την τουρκική ηγεσία υποδεικνύουν την κρισιμότητα του ζητήματος. Ενώπιον μιας τόσο σοβαρής επιλογής, η Άγκυρα επιχειρεί να αποφύγει την υποχρεωτική επιλογή μεταξύ των δύο. Για να μην αθειήσει το λόγο της απέναντι στη Μόσχα, ενώ έχουν γίνει οι τοποθετήσεις από την ρωσική ηγεσία ως προς αυτό το θέμα, η Άγκυρα δηλώνει ουσιαστικά ότι δεν δεσμεύεται από τη διαδικασία αγοράς των πυραυλικών συστημάτων Patriot και ότι δεν επηρεάζεται η διαδικασία εξαγοράς των ρωσικών S-400. Δεδομένου του κόστους των αμυντικών αυτών συστημάτων και την αδυναμία να προμηθευτεί και τα δύο, αντιλαμβάνεται κανείς ότι η Άγκυρα επιχειρεί να καθυστερήσει την ανακοίνωση της τελικής αγοράς. Οι σχέσεις με τη Ρωσία και ειδικότερα η διαδικασία αγοράς των ρωσικών πυραυλικών συστημάτων έχουν προχωρήσει σε τέτοιο βαθμό, έτσι ώστε η υπαναχώρηση από την αγορά τους να επιφέρει επιπτώσεις σε μια σειρά από διμερή και περιφερειακά ζητήματα. Το μόνο σίγουρο είναι ότι η αμερικανική κίνηση ανατρέπει την τουρκική στρατηγική, η οποία στηριζόταν στην άρνηση της Ουάσιγκτον να της πωλήσει πυραυλικά συστήματα.

3.4. Σχέσεις με Ελλάδα και Κύπρο

3.4.1. Γεωτρήσεις στην Κυπριακή Α.Ο.Ζ. και στήριξη των Η.Π.Α.

Καθοριστικής σημασίας για την εκμετάλλευση του φυσικού πλούτου της κυπριακής Α.Ο.Ζ. υπήρξε η έναρξη των γεωτρήσεων από την *ExxonMobil* και την *Qatar Petroleum* στο οικόπεδο 10 στα μέσα Νοεμβρίου 2018, παρά τις αντιρρήσεις της Άγκυρας που διατείνεται ότι υποστηρίζει τα συμφέροντα της τουρκικής μειονότητας της Μεγαλονήσου.⁶⁵ Οι προσπάθειες της Λευκωσίας, ωστόσο, έτυχαν στήριξης της παγκόσμιας δύναμης. Ο Αμερικανός υφυπουργός Εξωτερικών υπεύθυνος για θέματα Ενέργειας Φράνσις Φάνον, ο οποίος βρισκόταν σε περιοδεία στην Ανατολική Μεσόγειο (Ισραήλ-Κύπρος-Αίγυπτος) δήλωσε ότι οι

⁶⁵ Βλ. *CNN Turk*, “Fatih Dönmez’den Kıbrıs çikisi: izin vermeyeceğiz”, 15 Νοεμβρίου 2018. <https://www.cnnturk.com/turkiye/fatih-donmezden-kibris-cikisi-izin-vermeyecegiz>

Η.Π.Α. συνεχίζουν να υποστηρίζουν το δικαίωμα της Κυπριακής Δημοκρατίας να αξιοποιήσει τις πηγές πλούτου της.⁶⁶

Η Άγκυρα, δια του εκπροσώπου Τύπου της Ακσόϊ, κατήγγειλε τις γεωτρήσεις των πετρελαϊκών εταιρειών τονίζοντας, σε μια προσπάθεια νομιμοποίησης του ψευδοκράτους, ότι οι φυσικοί πόροι του νησιού πρέπει να μοιραστούν μεταξύ των δύο οντοτήτων, καθώς το θεωρεί στοιχείο σημαντικό για την επίλυση του Κυπριακού Ζητήματος.⁶⁷ Αξίζει, ωστόσο, να επισημανθεί, ότι ο Τούρκος εκπρόσωπος Τύπου απέφυγε να κάνει αναφορά στις δηλώσεις του Αμερικανού Υφυπουργού Ενέργειας, επαναλαμβάνοντας μόνο τις αντιρρήσεις του προς τη συμμετοχή των ξένων πετρελαϊκών εταιρειών.

Η υποστήριξη αυτή, που προήλθε από την υπερδύναμη, είναι αναμφίβολα το αποτέλεσμα μιας ενδεδειγμένης στρατηγικής αποτροπής της τουρκικής απειλής, δεδομένης και της εμπειρίας όσων συνέβησαν στο γεωτρύπανο της ENI τον περασμένο Φεβρουάριο, και βασίζεται σε σημαντικό βαθμό στην στρατηγική εξωτερικής εξισορρόπησης. Ο υπό σύσταση στρατηγικός άξονας μεταξύ Ελλάδας-Κυπριακής Δημοκρατίας-Ισραήλ, μολονότι προκαλεί αντιδράσεις από την Άγκυρα και δοκιμάζεται, φαίνεται ότι χαίρει υποστήριξης από την Ουάσιγκτον.

3.4.2. Η Κρήτη, η Ελληνική Α.Ο.Ζ. και η Τουρκία

Με αποκορύφωμα τις επαφές του Τούρκου υπουργού Εθνικής Αμύνης, Χ. Ακάρ, με τους ηγέτες της δυτικής Λιβύης (βλέπε 1.2.1.1.1.) στις αρχές Νοεμβρίου, παρατηρείται μια εντατική προσπάθεια της Άγκυρας να υπονομεύσει τα κυριαρχικά δικαιώματα της Αθήνας στην ελληνική Α.Ο.Ζ., νοτίως της Κρήτης.

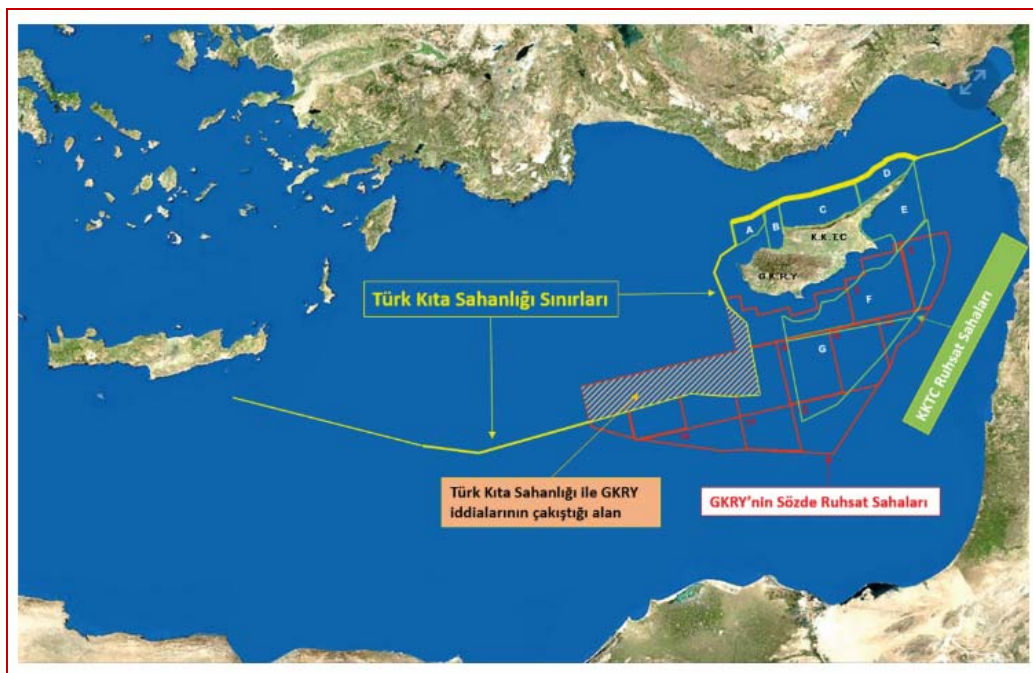
Σε ρεπορτάζ φιλοκυβερνητικής εφημερίδας της Τουρκίας για τη δράση του ερευνητικού σκάφους «Μπαρμπαρός» στην Μεσόγειο, επισημαίνεται ότι το σκάφος επιχειρεί, συνοδεία τουρκικών πολεμικών, πέραν των ορίων της Α.Ο.Ζ. που

⁶⁶ Βλ. *The Daily Star*, “US backs Cyprus drill exploration as ExxonMobil starts drilling”, 16 Νοεμβρίου 2018. <http://www.dailystar.com.lb/News/Middle-East/2018/Nov-16/469386-us-backs-cyprus-gas-exploration-as-exxonmobil-starts-drilling.ashx>.

⁶⁷ Βλ. *Τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών*, Απάντηση σε Ερώτηση, SC-75, 18 Νοεμβρίου 2018. http://www.mfa.gov.tr/sc_-75_-exxon-mobil-sirketi-nin-kibris-adasi-aciklarinda-arama-faaliyeti-baslatmasina-iliskin-sc.tr.mfa.

επικαλείται η Ελλάδα.⁶⁸ Δημοσιεύεται ακόμη χάρτης, ο οποίος ορίζει τα όρια της τουρκικής Α.Ο.Ζ. δίχως να έχουν ληφθεί υπόψη τα κυριαρχικά δικαιώματα της Ελλάδας (Δωδεκάνησα και Κρήτη) και της Κυπριακής Δημοκρατίας. Ο χάρτης αυτός είναι σύμφωνος με τους ισχυρισμούς της Άγκυρας ότι τα νησιά δεν έχουν υφαλοκρηπίδα.

Πέραν της επικοινωνιακής στρατηγικής εμπύκωσης ή φανατισμού της τουρκικής κοινής γνώμης, η πολιτική της Άγκυρας στοχεύει στο να θέσει υπό αμφισβήτηση τις περιοχές της Ελληνικής Α.Ο.Ζ., οι οποίες συνιστούν εμπόδιο στις τουρκικές επιδιώξεις. Προκειμένου η Άγκυρα να μπορέσει να εκμεταλλευτεί το πλούσιο υπέδαφος της Ανατολικής Μεσογείου, προωθεί πολιτικές θέσεις με νομικό περίβλημα, προκειμένου να δημιουργηθούν «γκρίζες ζώνες» το καθεστώς των οποίων «χρήζει προσοχής». Έτσι, η Άγκυρα προβάλλει πολιτικές επιδιώξεις επί της ελληνικής Α.Ο.Ζ., ελπίζοντας να υποσκάψει την ελληνική κυριαρχία.

Με κίτρινη επισήμανση τα όρια της τουρκικής υφαλοκρηπίδας.

Πηγή: *Yeni Şafak*, 10 Δεκεμβρίου 2018.

Στο επίκεντρο των τουρκικών επιχειρημάτων βρίσκεται η Κρήτη, σε απόλυτη συμφωνία με τις θέσεις που ανέπτυξε ο Τούρκος Υπουργός Άμυνας στη Λιβύη τον

⁶⁸ Βλ. *Yeni Şafak*, “Akdeniz Kalkanı”, 10 Δεκεμβρίου 2018.
<https://www.yenisafak.com/gundem/akdeniz-kalkani-3414050>.

Νοέμβριο. Σε συνέχεια των πολιτικών αμφισβήτησης των κυριαρχικών δικαιωμάτων της Ελλάδας, νότια της Κρήτης και συγκεκριμένα στη Γαύδο, που είχε εκφράσει πριν δύο περίπου δεκαετίες ο τότε Πρωθυπουργός Γιλμάζ, η Άγκυρα επανέρχεται πολύ πιο προκλητικά θέτοντας θέμα κυριαρχίας της Κρήτης.

Σε δημοσιεύματα του πρώην Γ.Γ. του Υπουργείου Εθνικής Άμυνας Ümit Yalim, που είναι αναρτημένα σε ιστότοπο γνωστού τουρκικού Ινστιτούτου (*Η Τουρκία του 21^{ου} Αιώνα. Επιστήμη, Ενότητα, Ειρήνη*), αμφισβητείται ακόμη και το νομικό καθεστώς της Κρήτης. Βάσει μιας σειράς πολιτικών επιχειρημάτων με νομικό και ιστορικό περίβλημα που υποστήριζαν ορισμένοι Τούρκοι ακαδημαϊκοί πριν από αυτόν, ο Yalim ισχυρίζεται ότι η κυριαρχία των 3/4 της Κρήτης έχει περιέλθει στην Τουρκία μετά την παραίτηση της Σερβίας, Βουλγαρίας και Μαυροβουνίου από τα δικαιώματά τους επί του νησιού το 1923.⁶⁹

Τουρκικοί ισχυρισμοί για το νομικό καθεστώς της Κρήτης μετά το 1923.

Πηγή: YALIM Ümit, 12 Νοεμβρίου 2018.

⁶⁹ Βλ. YALIM Ümit, “Ege Adalarının Hukuki Statüsü”, *21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü*, 12 Νοεμβρίου 2018. <https://21yyte.org/tr/merkezler/bolgesel-arastirma-merkezleri/balkanlar-ve-kibris-arastirmalari-merkezi/ege-adalarinin-hukuki-statusu>.

Το σουρεαλιστικό αυτό επιχείρημα εξυπηρετεί τις τουρκικές πολιτικές επιδιώξεις για υπερεπέκταση της τουρκικής Α.Ο.Ζ. νοτιώς της Κρήτης.⁷⁰ Η καταστρατήγηση του διεθνούς δικαίου και η διαστρέβλωση της διπλωματικής ιστορίας αποσκοπεί στην επέκταση της τουρκικής Α.Ο.Ζ. δυτικά με τρόπο ώστε να συνορεύει με εκείνη της Λιβύης, ενώ θα υποστεί συρρίκνωση η ελληνική.

Τουρκικοί ισχυρισμοί για την Α.Ο.Ζ. της Τουρκίας συμπεριλαμβανομένης της Κρήτης

Πηγή: YALIM Ümit, 23 Νοεμβρίου 2018.

Οι παραπάνω τουρκικοί ισχυρισμοί, είτε προφέρονται από επίσημα χείλη είτε από ανεπίσημα, στοχεύουν στο να υπονομεύσουν τα ελληνικά κυριαρχικά δικαιώματα στην Ανατολική Μεσόγειο, δημιουργώντας εκτεταμένες γκριζες ζώνες. Η επιδίωξη περιφερειακών συμμαχιών και οι στενές σχέσεις με την παγκόσμια δύναμη, αποτελούν μια επιπλέον σημαντική ασπίδα στη διάθεση της Ελλάδας -πέραν των ισχυρών ενόπλων δυνάμεων που οφείλει να διαθέτει- για την αποτροπή των επεκτατικών πολιτικών που ενδέχεται να εκδηλωθούν από την Άγκυρα στο μέλλον.

⁷⁰ Βλ. YALIM Ümit, “Doğu Akdeniz’de, Türk Kıta Sahaneliği ve Münhasır Ekonomik Bölgesi Derhal İlan Edilmelidir!”, *21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü*, 23 Νοεμβρίου 2018. <https://21yhte.org/tr/merkezler/bolgesel-arastirma-merkezleri/balkanlar-ve-kibris-arastirmalari-merkezi/dogu-akdeniz-de-turk-kita-sahanligi-ve-munhasir-ekonomik-bolgesi-derhal-ilan-edilmelidir>.

3.5. Ευρώπη και Τουρκία

3.5.1. Ενταξιακή πορεία Τουρκίας

Στις αρχές Νοεμβρίου ο Ευρωπαίος Επίτροπος αρμόδιος για θέματα Διεύρυνσης, Γιохάνες Χαν πρότεινε, σε συνέντευξη που παραχώρησε σε γερμανικά μέσα, να τερματιστούν οι ενταξιακές διαπραγματεύσεις με την Τουρκία. Αναφερόμενος στις σκεπτικές δηλώσεις του Γάλλου Προέδρου Μακρόν, για τις πιθανότητες ευόδωσης της ενταξιακής προσπάθειας της Τουρκίας, ο Χαν υπογράμμισε ότι θα ήταν ίσως πιο έντιμο να ακολουθηθεί μια εναλλακτική σχέση μεταξύ Βρυξελλών και Άγκυρας στο μέλλον.⁷¹ Επεσήμανε, ωστόσο, ότι είναι τα κράτη-μέλη της Ένωσης εκείνα τα οποία θα αποφανθούν για την πορεία των σχέσεων με την Τουρκία. Οι σοσιαλιστές και συγκριμένα ο Μ. Ροθ, τήρησαν μια αρνητική στάση στις δηλώσεις του Χαν.

Οι δηλώσεις του Επιτρόπου Χαν δεν είναι τίποτα άλλο από την εκδήλωση δυσαρέσκειας των Βρυξελλών για τις ευρωτουρκικές σχέσεις, έτσι όπως έχουν διαμορφωθεί αυτές τα τελευταία έτη. Είναι γεγονός ότι η ευρωπαϊκή ηγεσία αρχίζει να αντιλαμβάνεται τις δυσκολίες του ευρωτουρκικού εγχειρήματος και να διατυπώνει εναλλακτικές λύσεις θεσμικής συνεργασίας με την Άγκυρα. Αυτή η αλλαγή στάσης στις θέσεις των Ευρωπαίων συνιστά στρατηγική απώλεια για την Άγκυρα, δεδομένου ότι στη βάση της προσπάθειας ένταξής της στην Ε.Ε., ήδη από την δεκαετία του 1950, κρύβεται η ανάγκη στρατηγικής εξισορρόπησης της Αθήνας.

3.5.2. Ε.Δ.Α.Δ. για Κούρδο ηγέτη

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (Ε.Δ.Α.Δ.) αποφάνθηκε στα μέσα Νοεμβρίου ότι η Τουρκία πρέπει να απελευθερώσει τον φυλακισμένο Κούρδο ηγέτη Σελαχατίν Ντεμίρτας, για μια σειρά από λόγους που σχετίζονται με

⁷¹ Βλ. *Die Zeit*, “EU-Kommissar Hahn für Abruch der Beitrittsgespräche mit der Türkei”, 6 Νοεμβρίου 2018. <https://www.welt.de/newsticker/news1/article183374340/Diplomatie-EU-Kommissar-Hahn-fuer-Abbruch-der-Beitrittsgespraechе-mit-der-Tuerkei.html>.

την κράτησή του και την εκδίκαση της υπόθεσής του. Μολονότι η Τουρκία είναι μέλος του Συμβουλίου της Ευρώπης, τα κράτη-μέλη του οποίου αποδέχονται τις αποφάσεις του Ε.Δ.Α.Δ., ο Πρόεδρος της Τουρκίας δήλωσε ότι οι αποφάσεις τού ευρωπαϊκού θεσμού δεν δεσμεύουν την Άγκυρα.⁷²

Το γεγονός ότι η Τουρκία δεν προτίθεται να υπακούσει στις αποφάσεις του Ε.Δ.Α.Δ. επιβεβαιώνει περίτρανα την απουσία του Κράτους Δικαίου στην χώρα. Οι δηλώσεις του Τούρκου Προέδρου, περί της μη συμμόρφωσης με την απόφαση του δικαστηρίου, επιβεβαιώνουν τη χρήση που κάνει η πολιτική εξουσία του δικαίου για την ικανοποίηση των συμφερόντων της. Το παράδοξο είναι ότι η τουρκική εξουσία συχνά επικαλείται δυτικές αρχές και αξίες, όταν διεκδικεί παραχωρήσεις από την Ευρώπη. Ωστόσο, αποφεύγει να ευθυγραμμιστεί με τις δυτικές αρχές και αξίες, όταν αυτό σχετίζεται με θέματα πολιτικών ελευθεριών.

⁷² Βλ. *BBC*, “Turkey must free Selahattin Demirtaş, European Rights Court says”, 20 Νοεμβρίου 2018. <https://www.bbc.com/news/world-europe-46274330>

4. ΣΥΡΙΑ

4.1. Γενικά

Η παρατηρούμενη ύφεση της ένοπλης βίας έπειτα από επτά χρόνια πολέμου στη Συρία οφείλεται, κατά κύριο λόγο, στην επικράτηση του καθεστώτος Άσαντ και των συμμάχων του σε συγκεκριμένα μέτωπα, αλλά και στις προσωρινές διευθετήσεις που έχουν επιτευχθεί μεταξύ των εξωτερικών δυνάμεων που ασκούν επιρροή στη χώρα. Έως τα μέσα Δεκεμβρίου, ως σημαντικότερη εξέλιξη αναδεικνύεται η παγίωση του ελέγχου των κυβερνητικών δυνάμεων επί του τμήματος της συριακής επικράτειας που συγκεντρώνει το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού της χώρας. Στις υπόλοιπες ζώνες μείζονα ρόλο διαδραμάτισαν εξωτερικές δυνάμεις: η Ρωσία, η Τουρκία και το Ιράν επί της επαρχίας του Ιντλίμπ, η Τουρκία στα βορειοδυτικά (Αφρίν, Αλ-Μπάμπ, Τζαράμπουλους, Αζάζ), και οι ΗΠΑ στη βορειοανατολική και ανατολική Συρία (από το Μανμπίζ μέχρι τα συρο-ιρακινά σύνορα, όπου κύρια δύναμη είναι οι υπό κουρδικό έλεγχο Συριακές Δημοκρατικές Δυνάμεις) και στον εδαφικό θύλακα του Αλ-Τάνφ στο νότο στα σύνορα Συρίας-Ιορδανίας-Ιράκ. Η σαλαφιστική-τζιχαντιστική οργάνωση Ντάες («Ισλαμικό Κράτος») δεν έχει εξουδετερωθεί και συνεχίζει τον ένοπλο αγώνα της στα νοτιοανατολικά, ενώ παρατηρητές εικάζουν ότι πυρήνες «εν υπνώσει» είναι εγκατεστημένοι σε διάφορες περιοχές της χώρας.⁷³

Στο πάγωμα των συγκρούσεων καθοριστική ήταν η συμβολή της Συμφωνίας του Σότσι, η οποία απέτρεψε -τουλάχιστον προσωρινά- τη σχεδιαζόμενη στρατιωτική επιχείρηση των κυβερνητικών δυνάμεων εναντίον των αντικαθεστωτικών οργανώσεων που ελέγχουν το Ιντλίμπ. Η εφαρμογή των όρων της εκχειρίας αποδεικνύεται πολύ δύσκολη και καθοριστικό ρόλο για την έκβαση της κατάστασης θα έχει η Μόσχα. Την ίδια ώρα το ενδιαφέρον μεταφέρεται στα βόρεια και βορειοανατολικά, όπου η Τουρκία απειλεί να πραγματοποιήσει μια τρίτη εισβολή σε συριακά εδάφη και να δημιουργήσει μια «ζώνη ασφαλείας» στη συνοριακή περιοχή. Οι ΗΠΑ, οι οποίες ενίσχυσαν κατά τον τελευταίο χρόνο την

⁷³<https://dod.defense.gov/News/Transcripts/Transcript-View/Article/1699515/combined-joint-task-force-operation-inherent-resolve-press-briefing-by-col-ryan/>, 27.11.2018.

παρουσία τους στη βορειοανατολική Συρία, κλήθηκαν να διαχειριστούν μια δύσκολη κατάσταση όπου η «σύμμαχος» και μέλος του ΝΑΤΟ Τουρκία απειλούσε τον πιο αξιόπιστο εταίρο της Ουάσιγκτον στον αγώνα εναντίον της οργάνωσης του αυτοαποκαλούμενου Ισλαμικού Κράτους, τους Κούρδους των Λαϊκών Μονάδων Προστασίας. Στην παρούσα συγκυρία, ο αποφασιστικός παράγοντας για την τροπή που θα λάβουν οι εξελίξεις στα διάφορα μέτωπα του συριακού πεδίου είναι η πολιτική των ΗΠΑ. Η απόφαση του Προέδρου Τραμπ να προχωρήσει στην απόσυρση των αμερικανικών στρατευμάτων από τη Συρία -εφόσον υλοποιηθεί- θα αποτελέσει σημείο καμπής για το μέλλον του πολέμου και θα λειτουργήσει ευνοϊκά για το καθεστώς Άσαντ, τη Ρωσία και πρωτίστως την Τουρκία.

4.2. Οι μεταστροφές της πολιτικής των ΗΠΑ στη Συρία

Σε αντίθεση με τις περιπτώσεις των υπόλοιπων δυνάμεων (Ρωσία, Τουρκία, Ιράν, Ισραήλ) που έχουν καταστήσει σαφείς τις γενικές επιδιώξεις τους, ο προσδιορισμός των στόχων της διοίκησης των ΗΠΑ στο συριακό πεδίο αποτελεί δύσκολη υπόθεση. Οι κατά καιρούς αντιφατικές δηλώσεις του Προέδρου Τραμπ καλλιέργησαν κλίμα αβεβαιότητας, τόσο για τους αντιπάλους όσο και για τους συμμάχους, γύρω από τον ρόλο των ΗΠΑ. Ενώ το Σεπτέμβριο του 2017 ο τότε Υπουργός Εξωτερικών Ρεξ Τίλερσον είχε ανακοινώσει την παραμονή των στρατευμάτων στη βορειοανατολική Συρία, προκειμένου να υλοποιηθούν οι στόχοι της νέας αμερικανικής πολιτικής (που αναβάθμιζε το ζήτημα της αντιμετώπισης του Ιράν), ο Πρόεδρος Τραμπ δήλωνε την Άνοιξη του 2018 ότι θα ξεκινήσει η σταδιακή απόσυρση των Αμερικανών στρατιωτών από την περιοχή, ενώ παράλληλα έδωσε εντολή για περικοπή της βοήθειας προς τις Συριακές Δημοκρατικές Δυνάμεις.⁷⁴

Εντούτοις, η αποχώρηση ανεστάλη και τον περασμένο Σεπτέμβριο ανακοινώθηκαν οι νέες κατευθύνσεις της συριακής πολιτικής των ΗΠΑ. Είχε

⁷⁴https://www.washingtonpost.com/world/2018/12/19/guide-americas-meandering-syria-policy-under-trump/?utm_term=.c633d3100980, 19.12.2018

προηγηθεί ο διορισμός του Τζον Μπόλτον στη θέση του Σύμβουλου Εθνικής Ασφάλειας, η αλλαγή στην ηγεσία του Υπουργείου Εξωτερικών και η ανάληψή του από τον Μάικ Πομπέο, καθώς και ο διορισμός του Τζέιμς Τζέφρι στη θέση του Ειδικού Απεσταλμένου των ΗΠΑ στη Συρία. Η νέα ομάδα που ανέλαβε τη συριακή ατζέντα όχι μόνο εξήγγειλε την παραμονή των αμερικανικών δυνάμεων, αλλά προσέθεσε και τον φιλόδοξο στόχο της πλήρους αποχώρησης των φιλο-ιρανικών δυνάμεων από τη Συρία. Ο νέος Υπουργός Εξωτερικών έθεσε ως όρο για την ολοκλήρωση της επιχείρησης των ΗΠΑ την προηγούμενη απόσυρση των δυνάμεων που υποστηρίζονται από την Τεχεράνη, τόσο των Φρουρών της Επανάστασης όσο και των σιϊτικών πολιτοφυλακών που συνδέονται με αυτή.⁷⁵ Ο Τζέιμς Τζέφρι συνόψισε τους τρεις αντικειμενικούς στόχους της αμερικανικής πολιτικής ως εξής: α) εξασθένιση και τελική εξουδετέρωση της σαλαφιστικής-τζικαντιστικής οργάνωσης του αυτοαποκαλούμενου «Ισλαμικού Κράτους»,⁷⁶ β) ανάσχεση του Ιράν, και γ) επίλυση της Συριακής κρίσης σύμφωνα με τις αρχές που διατυπώνονται στην απόφαση 2254 του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ.⁷⁷

Την εκτίμηση ότι οι ΗΠΑ θα παρέμεναν στη Συρία προκειμένου να διατηρήσουν έναν μοχλό πίεσης έναντι του Άσαντ και της Ρωσίας και να έχουν λόγο στη διαμόρφωση της μεταπολεμικής τάξης είχε ενισχύσει και το γεγονός της αύξησης της στρατιωτικής παρουσίας στην περιοχή ανατολικά του Ευφράτη και στο Μανμπίζ. Παράλληλα, ενώπιον των τουρκικών απειλών για νέα εισβολή, οι ΗΠΑ είχαν εγκαταστήσει σταθμούς παρατήρησης κατά μήκος των συνόρων με την Τουρκία στο Τελ Αμπιάντ, στο Κομπάνι και στο Ρας Αλ-Αιν προκειμένου να αποτρέψουν ενδεχόμενες επιθέσεις εναντίον κουρδικών δυνάμεων.⁷⁸ Ωστόσο, ο Πρόεδρος Τραμπ, σε αντίθεση με τις θέσεις που είχαν υποστηρίξει το Υπουργείο Εξωτερικών και το Υπουργείο Άμυνας, ανακοίνωσε στις 19 Δεκεμβρίου την ολική

⁷⁵ <https://www.state.gov/secretary/remarks/2018/10/286751.htm>, [15.10.2018](#).

⁷⁶ Οι στρατιωτικές επιχειρήσεις των ΗΠΑ στη Συρία και στο Ιράκ έχουν λάβει την εξουσιοδότηση του Κογκρέσου για τον σκοπό της αντιμετώπισης της οργάνωσης του «Ισλαμικού Κράτους».

⁷⁷ <https://docs.house.gov/meetings/FA/FA13/20181129/108766/HHRG-115-FA13-Wstate-JeffreyJ-20181129.pdf>, [29.11.2018](#).

⁷⁸ <https://www.thenational.ae/world/mena/us-installs-outposts-overlooking-turkish-border-in-kurdish-controlled-northern-syria-1.801546>, 12.12.2018.

αποχώρηση των ΗΠΑ από τη Συρία – μια απόφαση που εφόσον εφαρμοστεί θα αλλάξει τους κανόνες του παιχνιδιού στο συριακό πόλεμο.

4.3. Ιντλίμπ

Μετά την παρέλευση της προθεσμίας της 15ης Οκτωβρίου και παρά το γεγονός ότι δεν έχουν εφαρμοστεί πλήρως οι όροι της Συμφωνίας του Σότσι, οι κυβερνητικές δυνάμεις δεν έχουν προχωρήσει στην ανάληψη δράσης για την ανακατάληψη της επαρχίας του Ιντλίμπ. Μικρής έκτασης συγκρούσεις σημειώνονται στην περιφέρεια της αποστρατιωτικοποιημένης ζώνης των 15-20 χιλιομέτρων που προβλέπεται από τη συμφωνία. Τόσο ο Συριακός Αραβικός Στρατός και οι σύμμαχοί του, όσο και οι αντικαθεστωτικές οργανώσεις έχουν παραβιάσει τους όρους της εκκευρίας, όμως η Μόσχα δεν έχει ανάψει ακόμη το πράσινο φως στον Άσαντ για την έναρξη μιας στρατιωτικής επιχείρησης μεγάλης κλίμακας.

Η Άγκυρα, που έχει αναλάβει τη δυσκολότερη αποστολή για την αποτροπή μιας νέας μεγάλης σύγκρουσης, δεν έχει καταφέρει να απομονώσει τις σαλαφιστικές- τζικαντιστικές δυνάμεις που δρουν στην οριοθετημένη περιοχή. Ως μεγαλύτερο εμπόδιο εμφανίζεται η οργάνωση Χαγιάτ Ταχρίρ ας-Σαμ που διαθέτει μεγάλη τοπική επιρροή και αντιτίθεται στο συνασπισμό δυνάμεων που υποστηρίζει η Άγκυρα. Οι συγκρούσεις μεταξύ του Εθνικού Μετώπου Απελευθέρωσης που υποστηρίζει η Άγκυρα και της Χαγιάτ Ταχρίρ ας-Σάμ συνεχίζονται.

Μετά τη διαφανόμενη αποχώρηση των ΗΠΑ από τη Συρία, η Ρωσία θα έχει ευρύτερο περιθώριο δράσης και τη δυνατότητα να κατευθύνει τις εξελίξεις στο Ιντλίμπ. Μια πιθανή εξέλιξη θα ήταν η επέμβαση των φιλο-κυβερνητικών δυνάμεων με την κάλυψη της ρωσικής αεροπορίας για την ανακατάληψη της επαρχίας. Υπό αυτήν την οπτική είναι πιθανή η επανάληψη της τακτικής που εφαρμόστηκε στην Νταράα και στην Κουνέιτρα, δηλαδή προτάσεις εκκευρίας προς τις αντικαθεστωτικές οργανώσεις και σφοδρές επιθέσεις σε όσες δεν τις αποδέχονται. Ωστόσο, ο κίνδυνος διάχυσης της ανασφάλειας θα είναι πολύ μεγαλύτερος, λόγω της συγκέντρωσης μεγάλου αριθμού ακραίων ισλαμιστών, οι

οποίοι πιθανώς να μετακινηθούν προς την Τουρκία και την Ευρώπη. Μια εναλλακτική επιλογή για τη Μόσχα θα ήταν η παγίωση της υπάρχουσας κατάστασης, ώστε να διατηρήσει τον ρόλο του επιδιαιτητή στο Ιντλίμπ και να μην προκαλέσει τριγμούς στη στενή σχέση που έχει συνάψει με την Άγκυρα τα τελευταία δυο χρόνια.

4.4. Η προοπτική τουρκικής εισβολής στα ανατολικά του Ευφράτη

Στην παρούσα φάση, η Τουρκία έχει τρία ανοικτά μέτωπα στη Συρία: α) στην κατεχόμενη ζώνη στα βορειοδυτικά, β) στο Ιντλίμπ, όπου επιβλέπει την τήρηση των όρων της εκεχειρίας, και γ) στις περιοχές που βρίσκονται υπό τον έλεγχο των Συριακών Δημοκρατικών Δυνάμεων, δηλαδή την περιοχή γύρω από την πόλη Μανμπίζ και στα ανατολικά του Ευφράτη κατά μήκος των συρο-τουρκικών συνόρων. Στη διάρκεια των δυο τελευταίων μηνών τα επίπεδα της βίας στα κατεχόμενα συριακά εδάφη του τριγώνου της περιοχής της «Ασπίδας του Ευφράτη» και στο Αφρίν παρουσιάζουν αύξηση. Η όξυνση της έντασης οφείλεται τόσο στις επιθέσεις που πραγματοποιούνται εναντίον των τουρκικών δυνάμεων κατοχής όσο και στις συγκρούσεις μεταξύ των εντολοδόχων οργανώσεων της Τουρκίας. Όσον αφορά το Ιντλίμπ, η τουρκική κυβέρνηση ανησυχεί για το ενδεχόμενο κατάρρευσης της εκεχειρίας και έναρξης μιας επιχείρησης ανακατάληψης από τις κυβερνητικές δυνάμεις, καθώς όχι μόνο θα σημάνει την ήττα των συμμάχων της στην επαρχία, αλλά θα προκαλέσει και τη μετακίνηση μαχητών προς τα εδάφη που ελέγχει και στο εσωτερικό της Τουρκία. Κατά συνέπεια θα καταστεί ακόμη δυσχερέστερος ο έλεγχος της κατάστασης και θα αυξηθεί η ανασφάλεια.

Σχετικά με την υπό κουρδικό έλεγχο ζώνη, ο Πρόεδρος Έρντογαν έχει προαναγγείλει μια τρίτη τουρκική στρατιωτική επέμβαση, προκειμένου να δημιουργήσει «ζώνη ασφάλειας» κατά μήκος των τουρκο-συριακών συνόρων. Οι στρατιωτικές δυνάμεις των ΗΠΑ αποτελούσαν μέχρι πρόσφατα τον μοναδικό αποτρεπτικό παράγοντα για την τουρκική εισβολή. Η εγκατάσταση μικρών βάσεων

παρατήρησης κατά μήκος των συνόρων είχαν ως (διπτό) στόχο την αποτροπή της επίθεσης, αλλά και την παροχή εγγυήσεων προς την Άγκυρα για τη διαφύλαξη των συνόρων. Επιπρόσθετα, ο Τζέιμς Τζέφρι είχε δηλώσει ότι οποιαδήποτε μονομερής επιθετική ενέργεια της Τουρκίας στην βόρεια Συρία, ειδικότερα σε περιοχές όπου βρίσκονται στρατιωτικές δυνάμεις των ΗΠΑ, δεν θα γινόταν ανεκτή. Παρ' όλα αυτά, η αιφνίδια απόφαση του Τραμπ για ολική απόσυρση των αμερικανικών δυνάμεων, φαίνεται να ανοίγει τον δρόμο για μια νέα τουρκική πολεμική επιχείρηση εναντίον των κουρδικών Λαϊκών Μονάδων Προστασίας.

Η Τουρκία έχει ήδη πραγματοποιήσει μικρής κλίμακας επιθέσεις εναντίον στόχων στα συρο-τουρκικά σύνορα. Η αναμενόμενη στρατιωτική επέμβαση θα μπορούσε να έχει ως στόχους το Μανμπίζ στα δυτικά του Ευφράτη ή το Κομπάνι/Εϊν Αλ Άραμπ, το Ταλ Αμπιάντ και το Ρας Αλ-Αϊν στα ανατολικά. Δεν θεωρείται πιθανή η επέμβαση ανατολικότερα, στην περιοχή του Καμισλί, καθώς πέρα από τις κουρδικές πολιτοφυλακές, ένα τμήμα της πόλης βρίσκεται από τον έλεγχο των κυβερνητικών δυνάμεων του Άσαντ και, κατά συνέπεια, μία επίθεση εκεί θα διατάρασσε τις σχέσεις με τη Ρωσία. Η Τουρκία πέρα από τις δικές της στρατιωτικές δυνάμεις φέρεται να έχει κινητοποιήσει και εκατοντάδες μαχητές των οργανώσεων που δρουν στην περιοχή της «Ασπίδας του Ευφράτη»,⁷⁹ ώστε να συνδράμουν στην επίθεση.

Καθοριστικός θα είναι και σε αυτή την περίπτωση ο ρόλος της Μόσχας. Οι Κούρδοι, οι οποίοι είχαν ήδη ανοίξει διαύλους επικοινωνίας με το καθεστώς του Άσαντ, είναι πιθανό να επιδιώξουν μια συμφωνία για την επιστροφή του Συριακού Αραβικού Στρατού στην περιοχή των συνόρων με την Τουρκία, ώστε να αποτραπεί η εισβολή. Σε αυτήν την περίπτωση το Κρεμλίνο θα πρέπει να έρθει σε συμφωνία με την Τουρκία για τη ματαίωση της εισβολής. Το εν λόγω σενάριο έχει καταστεί πιο πιθανό λόγω της αλλαγής στάσης της Τουρκίας έναντι του Άσαντ. Χαρακτηριστική ήταν η δήλωση του Υπουργού Εξωτερικών της Τουρκίας Μεβλούτ Τσαβούσογλου, κατά τη διάρκεια του Φόρουμ του Κατάρ, ότι η τουρκική

⁷⁹ Σύμφωνα με δημοσιογραφικές πληροφορίες εκατοντάδες μαχητές έχουν μεταφερθεί στο Ακτσάκαλε, που βρίσκεται σε κοντινή απόσταση από το Ταλ Αμπιάντ, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-11-28/erdogan-s-uneasy-peace-with-u-s-at-risk-as-syria-tensions-flare>, 28.11.2018.

κυβέρνηση δεν αποκλείει την αποκατάσταση των σχέσεων με τον Μπασάρ Αλ-Άσαντ, αν αυτός εκλεγεί δημοκρατικά στη Συρία.⁸⁰ Μία άλλη πιθανή εξέλιξη θα ήταν μια περιορισμένης έκτασης στρατιωτική επιχείρηση στα ανατολικά του Ευφράτη, ώστε ο Ερντογάν να ενισχύσει το κύρος του ενόψει των τοπικών εκλογών του Μαρτίου και στη συνέχεια να έχουμε την επιστροφή των κυβερνητικών δυνάμεων της Συρίας στα σύνορα. Η προοπτική αυτή θα ικανοποιούσε τα συμφέροντα τόσο της Τουρκίας όσο και της Ρωσίας.

⁸⁰<https://www.aa.com.tr/en/politics/working-with-assad-to-be-considered-if-elected-fairly/1340513#>, 16.12.2018.

5. ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ

5.1. Η Συμφωνία των Πρεσπών

Στις 2 Νοεμβρίου 2018, η κυβέρνηση της ΠΓΔΜ έδωσε το πράσινο φως για την εκκίνηση της δεύτερης φάσης της συνταγματικής αναθεώρησης στο πλαίσιο της συμφωνίας των Πρεσπών.⁸¹ Μετά την ολοκλήρωση της δεύτερης φάσης, προβλέπεται τελική ψηφοφορία, στις 15 Ιανουαρίου 2019, στην οποία και πάλι απαιτείται πλειοψηφία δύο τρίτων των μελών της Βουλής (80 επί συνόλου 120).

Στις 28 Νοεμβρίου 2018 έλαβε χώρα η συνέλευση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου με θέμα τα πέντε βαλκανικά κράτη προς ένταξη στην Ε.Ε. Στην συνέλευση αυτή τονίστηκε ότι η ΠΓΔΜ έχει αρχίσει τις ενταξιακές διαπραγματεύσεις ήδη από το 2005, χωρίς ωστόσο να καταφέρει να επιτύχει τους στόχους της Ένωσης. Επισημάνθηκε ότι η επίλυση των διαφορών με την Ελλάδα είναι υψίστης σημασίας και η Συμφωνία των Πρεσπών είναι το πιο σημαντικό γεγονός που έχει προκύψει στην περιοχή των Βαλκανίων το 2018. Στη συνέχεια, τα μέλη του Κοινοβουλίου, έδωσαν βάση στις μεταρρυθμίσεις που πρέπει να γίνουν στο κράτος της ΠΓΔΜ όσον αφορά την νομιμοποίηση των εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και τις συγκρούσεις συμφερόντων, την καλύτερη προστασία της δικαστικής εξουσίας από πολιτικές παρεμβάσεις και την αντιμετώπιση των προβλημάτων που εξακολουθούν να υφίστανται στο πλαίσιο του κράτους δικαίου.⁸²

Στις 29 Δεκεμβρίου 2018 οι τόνοι ανέβηκαν στη Βουλή της ΠΓΔΜ και το VMRO-DPMNE εξέφρασε την δυσαρέσκεια του για τους χειρισμούς της κυβέρνησης. Δήλωσε δε ότι δεν θα ψηφίσει υπέρ των συνταγματικών αλλαγών και της Συμφωνίας στην τελική ψηφοφορία.⁸³ Επίσης, η κυβέρνηση Ζάεφ βρέθηκε

⁸¹ <http://www.balkaninsight.com/en/article/macedonia-government-submits-constitutional-amendments-11-02-2018>.

⁸² <http://www.balkaninsight.com/en/article/meps-adopt-five-balkan-countries-strategies-11-29-2018>.

⁸³ <https://www.novamakedonija.com.mk/makedonija/politika/%D0%BD%D0%B5%D0%BE%D0%BF%D1%85%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B8-%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%B5%D0%B2%D1%80%D0%B8-%D0%B8%D0%BB%D0%B8->

αντιμέτωπη με τον διχασμό των αλβανικών κομμάτων στο ζήτημα της Συμφωνίας των Πρεσπών. Το αλβανικό κόμμα BESA απείλησε την κυβέρνηση ότι θα καταψηφίσει την Συμφωνία γιατί είναι αντίθετη με τα συμφέροντα των Αλβανών πολιτών και ζήτησε την αλλαγή του όρου «Μακεδόνας» από την ιθαγένεια σε «πολίτης της Βόρειας Μακεδονίας».⁸⁴ Σε αυτό το κλίμα, η κυβέρνηση Ζάεφ έχει επιδοθεί σε ελιγμούς και παραχωρήσεις, οι οποίοι τυγχάνουν και κριτικής από το εξωτερικό.⁸⁵

5.2. Η θέση της Ρωσίας στην Συμφωνία των Πρεσπών

Ο Πρωθυπουργός της Ελλάδας Αλέξης Τσίπρας επισκέφθηκε την Μόσχα, στις 6 Δεκεμβρίου, με σκοπό την εξομάλυνση των σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών μετά από τις εντάσεις που δημιούργησε η Συμφωνία των Πρεσπών.⁸⁶ Στην διήμερη αυτή επίσκεψη του Πρωθυπουργού άλλο σημαντικό θέμα συζήτησης ήταν τα ενεργειακά ζητήματα που έχουν προκύψει στο τρίγωνο Ρωσίας-Τουρκίας-Ελλάδας, το νέο πλάνο που έχει προταθεί για τον αγωγό Turkstream και το πως θα διαμορφωθούν οι σχέσεις των τριών κρατών.⁸⁷

Μετά την επίσκεψη αυτή του Έλληνα Πρωθυπουργού, ο Ρώσος πρέσβης στην Ελλάδα, δήλωσε στις 12 Δεκεμβρίου, ότι οι σχέσεις μεταξύ Ρωσίας και Ελλάδας δεν θα επηρεαστούν από μία επικείμενη, ή μη, επικύρωση της

%D1%82%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8-
%D0%B8%D1%82%D1%80%D0%BE%D1%88/.

⁸⁴[https://www.novamakedonija.com.mk/makedonija/politika/%D0%BD%D0%B5%D0%BE%D0%BF%D1%85%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B8-%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%B5%D0%B2%D1%80%D0%B8-%D0%B8%D0%BB%D0%B8-%D1%82%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8-%D0%B8%D1%82%D1%80%D0%BE%D1%88/.](https://www.novamakedonija.com.mk/makedonija/politika/%D0%BD%D0%B5%D0%BE%D0%BF%D1%85%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B8-%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%B5%D0%B2%D1%80%D0%B8-%D0%B8%D0%BB%D0%B8-%D1%82%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8-%D0%B8%D1%82%D1%80%D0%BE%D1%88/)

⁸⁵ [https://www.dw.com/el/faz-%CE%B1%CE%BC%CF%86%CE%B9%CE%BB%CE%B5%CE%B3%CF%8C%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%BF%CE%B9-%CF%83%CF%85%CE%BC%CE%B2%CE%B9%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%BC%CE%BF%CE%AF-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CF%80%CE%B3%CE%B4%CE%BC/a-46893657.](https://www.dw.com/el/faz-%CE%B1%CE%BC%CF%86%CE%B9%CE%BB%CE%B5%CE%B3%CF%8C%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%BF%CE%B9-%CF%83%CF%85%CE%BC%CE%B2%CE%B9%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%BC%CE%BF%CE%AF-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CF%80%CE%B3%CE%B4%CE%BC/a-46893657)

⁸⁶ [https://www.neweurope.eu/article/name-dispute-flaws-in-prespes-agreement-fuel-new-greek-firestorm/.](https://www.neweurope.eu/article/name-dispute-flaws-in-prespes-agreement-fuel-new-greek-firestorm/)

⁸⁷ [https://www.tanea.gr/2018/12/08/english-edition/tsipras-putin-move-to-transcend-recent-crisis-in-relations/.](https://www.tanea.gr/2018/12/08/english-edition/tsipras-putin-move-to-transcend-recent-crisis-in-relations/)

Συμφωνίας από την πλευρά της Ελλάδας.⁸⁸ Στη συνέχεια τόνισε, ότι έπειτα από την ένταση που υπήρξε μεταξύ των δύο χωρών, η οποία οδήγησε στην απέλαση Ρώσων διπλωματών, οι σχέσεις τους έχουν ομαλοποιηθεί πλήρως.⁸⁹ Η Ρωσία δεν θα θέσει βέτο στο Συμβούλιο Ασφαλείας για την αλλαγή του ονόματος, παρόλο που δεν συμφωνεί με την ένταξη της ΠΓΔΜ στο ΝΑΤΟ, τόνισε ο Ρώσος διπλωμάτης.⁹⁰

5.3. Σχέσεις Σερβίας-Κοσσυφοπεδίου

Στις 8 Νοεμβρίου 2018 ανακοινώθηκε η πραγματοποίηση συνάντησης στις Βρυξέλλες, σχετικής με τις διαπραγματεύσεις μεταξύ Κοσσυφοπεδίου και Σερβίας, προκειμένου να ξεκινήσουν οι ενταξιακές διαπραγματεύσεις με την ΕΕ.⁹¹ Στη συνάντηση αυτή, οι δύο Πρόεδροι χρησιμοποίησαν επιθετική ρητορική, με αφορμή την αύξηση των δασμών εκ μέρους του Κοσσυφοπεδίου στα εισαγόμενα προϊόντα από την Βοσνία και την Σερβία, πράξη η οποία χαρακτηρίστηκε από την Σέρβο πρόεδρο ως παράνομη, με βάση την Συμφωνία CEFTA.⁹² Έτσι οι διαπραγματεύσεις δεν είχαν αίσιο τέλος, με την Σερβία να αρνείται οποιαδήποτε συζήτηση εάν η κυβέρνηση του Κοσσυφοπεδίου δεν αποσύρει την ρύθμιση.⁹³ Μετά την συνάντηση, ισχυρή ήταν η αντίδραση των μέσων μαζικής ενημέρωσης και των δύο χωρών, αποδίδοντας κατηγορίες ο ένας στον άλλο για το θέμα της αύξησης των δασμών και της εξέλιξης της Συνόδου.⁹⁴

⁸⁸ <http://www.ekathimerini.com/235877/article/ekathimerini/news/russian-envoy-fate-of-prespes-accord-will-not-affect-greek-russian-relations>.

⁸⁹ <https://neoskosmos.com/en/125836/fyrom-agreement-wont-affect-relationship-with-greece-russia-says/>.

⁹⁰ <http://www.ekathimerini.com/235877/article/ekathimerini/news/russian-envoy-fate-of-prespes-accord-will-not-affect-greek-russian-relations>.

⁹¹ <http://www.balkaninsight.com/en/article/eu-hosting-new-serbia-kosovo-meeting-11-07-2018>.

⁹² <http://www.balkaninsight.com/en/article/vucic-thaci-exchange-angry-statements-after-meeting-in-brussels-11-08-2018>.

⁹³ <https://www.euractiv.com/section/enlargement/news/kosovo-serbia-talks-break-down-as-tensions-mount-again/>.

⁹⁴ <http://www.balkaninsight.com/en/article/serbian-kosovo-media-wage-war-over-tax-hike-11-22-2018>.

Επίσης, σε έρευνα που δημοσιεύτηκε στην Σερβία, στις 26 Νοεμβρίου 2018, οι ερωτηθέντες εκφράστηκαν θετικά για την εκκίνηση διαπραγματεύσεων προς ένταξη της χώρας στην Ε.Ε.. Στην ίδια δημοσκόπηση ένα μεγάλο μέρος των ερωτηθέντων φαίνεται ότι δεν επιθυμεί την αναγνώριση του Κοσσυφοπεδίου.⁹⁵ Επιπλέον, η έρευνα έδειξε ότι οι Σέρβοι δεν επιθυμούν την «διευθέτηση των συνοριακών διαφορών» και δεν επιθυμούν να διαπραγματευτούν την κοιλάδα του Πρέσεβο, όπου κατοικεί μεγάλο ποσοστό Αλβανών.⁹⁶

5.4. Ο στρατός του Κοσσυφοπεδίου

Στις 14 Δεκεμβρίου, το Κοινοβούλιο του Κοσσυφοπεδίου, ψήφησε την επίσημη μετατροπή των δυνάμεων ασφαλείας σε τακτικό στρατό.⁹⁷ Κατά την διάρκεια της ψηφοφορίας τονίστηκε η αναγκαιότητα για αλλαγές στο Σύνταγμα τις οποίες η σερβική μειονότητα οφείλει να σεβαστεί και να υποστηρίξει.⁹⁸ Η σερβική μειονότητα του Κοσσυφοπεδίου, καθώς και ο Πρωθυπουργός της Σερβίας, τάχθηκαν εναντίον στην κίνηση αυτή της δημιουργίας του στρατού και τόνισαν ότι είναι μία κατάσταση η οποία θέτει σε κίνδυνο την ασφάλεια και την ειρήνη του κράτους.

Την Δευτέρα 17 Δεκεμβρίου 2018 συγκλήθηκε το Συμβούλιο Ασφαλείας στη Νέα Υόρκη με θέμα την δημιουργία τακτικού στρατού στο Κοσσυφοπέδιο. Ο Πρόεδρος του Κοσσυφοπεδίου δήλωσε ότι ο στρατός είναι απαραίτητος για την κυριαρχία του κράτους και για την προάσπιση των δικαιωμάτων του. Από την αντίθετη πλευρά, ο Πρόεδρος της Σερβίας δήλωσε ότι η δημιουργία του στρατού

⁹⁵ <http://www.balkaninsight.com/en/article/serbs-in-favour-of-belgrade-pristina-talks-survey-11-02-2018>.

⁹⁶ <http://www.balkaninsight.com/en/article/serbs-in-favour-of-belgrade-pristina-talks-survey-11-02-2018>.

⁹⁷ <http://www.balkaninsight.com/en/article/kosovo-votes-ksf-transformation-into-army-12-14-2018>.

⁹⁸ <http://www.balkaninsight.com/en/article/kosovo-votes-ksf-transformation-into-army-12-14-2018>.

στο Κοσσυφοπέδιο είναι μία κίνηση που απειλεί την διεθνή ειρήνη και ασφάλεια.⁹⁹

5.5. Η Αλβανία και η Ε.Ε.

Στις 11 Νοεμβρίου 2018 έλαβε χώρα στις Βρυξέλλες το 10^ο Συμβούλιο Σταθεροποίησης και Συνεργασίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης με την Αλβανία.¹⁰⁰ Στο Συμβούλιο αυτό έγιναν συζητήσεις για την πολιτική και οικονομική κατάσταση της Αλβανίας και την στρατηγική που πρέπει να ακολουθήσει. Η Ε.Ε. τόνισε την αναγκαιότητα να τηρηθεί από την πλευρά της Αλβανίας το πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων που έχει προταθεί από την Ένωση, να συνεχιστεί η προσπάθεια για την διαφάνεια και οι προσπάθειες για εξάλειψη του οργανωμένου εγκλήματος.¹⁰¹

Με θέμα την ανάγκη της εκκίνησης των ενταξιακών διαπραγματεύσεων συνεδρίασε το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο στις 28 Νοεμβρίου και εξέτασε την πορεία των πέντε βαλκανικών κρατών προς την ΕΕ. Όσον αφορά την Αλβανία, τονίστηκε η ανάγκη για επίσπευση των μεταρρυθμίσεων στον τομέα της δικαιοσύνης και της ανεξαρτησίας των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης.¹⁰² Τα μέλη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, δήλωσαν τον προβληματισμό τους για τους αργούς ρυθμούς που έχει παρουσιάσει η Αλβανία ως προς την απόδοση της δικαιοσύνης και το νομοθετικό της σύστημα.¹⁰³ Αναφορικά με την ανεξαρτησία των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης, πέντε διεθνείς οργανισμοί, (European Federation of Journalists, European Centre for Press & Media Freedom, PEN International and Reporters Without Borders) , έστειλαν επιστολή στον πρωθυπουργό της Αλβανίας Έντι Ράμα

⁹⁹ <http://www.balkaninsight.com/en/article/thaci-vucic-clash-at-un-over-kosovo-army-12-17-2018>.

¹⁰⁰ <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-ministerial-meetings/2018/11/14/#>.

¹⁰¹ <https://europeanwesternbalkans.com/2018/11/15/albania-eu-stabilisation-association-council-holds-tenth-meeting/>.

¹⁰² <http://www.balkaninsight.com/en/article/meps-adopt-five-balkan-countries-strategies-11-29-2018>.

¹⁰³ <http://www.balkaninsight.com/en/article/meps-adopt-five-balkan-countries-strategies-11-29-2018>.

ασκώντας κριτική στους νέους περιοριστικούς νόμους που έχει λάβει όσον αφορά την λειτουργία των διαδικτυακών μέσων μαζικής ενημέρωσης.¹⁰⁴

5.6. Οι σχέσεις της Βουλγαρίας με την ΠΓΔΜ

Τον Αύγουστο του 2017 η Βουλγαρία και η ΠΔΓΜ υπέγραψαν Σύμφωνο Φιλίας μεταξύ τους. Ωστόσο, στις 10 Δεκεμβρίου 2018, ο Υπουργός Άμυνας της Βουλγαρίας εξέφρασε την ανησυχία του σχετικά με την πορεία των σχέσεων των δύο χωρών. Δήλωσε επίσης ότι από την περίοδο που υπογράφηκε το Σύμφωνο μέχρι και τώρα, η ΠΓΔΜ παραποιεί την ιστορία όχι μόνο ως προς την «μακεδονική» εθνότητα και γλώσσα μέσα στην ΠΓΔΜ, αλλά και ως προς την περιοχή της γειτονικής Βουλγαρίας. Στη συνέχεια, το κόμμα του ανακοίνωσε ότι θα ζητήσει από την Κυβέρνηση να αποσύρει την υποστήριξή της στην ένταξη της ΠΓΔΜ στο NATO και στην Ε.Ε.¹⁰⁵

¹⁰⁴ <http://www.balkaninsight.com/en/article/rights-organizations-criticize-albania-prime-minister-push-for-online-media-disciplining--12-26-2018>.

¹⁰⁵ <http://www.balkaninsight.com/en/article/language-and-history-remarks-upset-macedonia-bulgaria-relations-12-10-2018>.

6. ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ

Κατά την περίοδο Νοεμβρίου-Δεκεμβρίου 2018, οι εισερχόμενες μεταναστευτικές ροές στην Ευρώπη εμφανίστηκαν μειωμένες σε σχέση με το προηγούμενο δίμηνο κατά 25%. Συνολικά, εντός του 2018, οι αφίξεις προσφύγων και μεταναστών στην Ευρώπη παρουσίασαν μείωση κατά 25% σε σχέση με το προηγούμενο έτος και κατά 65% σε σχέση με το 2016.

Όσον αφορά την Ελλάδα, οι αφίξεις προσφύγων και μεταναστών ξεπέρασαν τις αντίστοιχες του 2017 κατά 13.697, σε αντίθεση με την Ιταλία όπου σημειώθηκαν 96.159 λιγότερες. Στην Ισπανία, επίσης καταγράφηκε αύξηση των αφίξεων, μεγαλύτερη από όσο στην Ελλάδα, ξεπερνώντας μάλιστα τις αφίξεις προσφύγων και μεταναστών στη χώρα κατά τα δύο προηγούμενα έτη.

Τα περιστατικά θανάτων και αγνοουμένων κατά το 2018 ήταν αισθητά μειωμένα σε σχέση τόσο με τα προηγούμενα έτη όσο και με το προηγούμενο δίμηνο, σε σύγκριση με το οποίο η μείωση αγγίζει το 35%.

Κατά το τελευταίο δίμηνο του 2018, επέστρεψαν από την Ελλάδα στην Τουρκία 8 υπήκοοι Τουρκίας σύμφωνα με τη Συμφωνία Επανεισδοχής ΕΕ – Τουρκίας, που τέθηκε σε ισχύ από 1.10.2014 και 51 αλλοδαποί διαφόρων εθνικοτήτων με βάση την Κοινή Δήλωση ΕΕ-Τουρκίας, σε ισχύ από 20.3.2016.¹⁰⁶

Η διμερής συμφωνία Γερμανίας-Ελλάδας ωστόσο δεν φαίνεται να αποδίδει καρπούς καθώς συνολικά επαναπροωθήθηκαν στην Ελλάδα μόλις 7 πρόσφυγες, ενώ η Γερμανία δέχθηκε για λόγους επανένωσης οικογενειών 345 άτομα.¹⁰⁷

¹⁰⁶http://www.mopocp.gov.gr/index.php?option=ozo_content&lang=&perform=view&id=6622&Itemid=675

¹⁰⁷ <https://www.naftemporiki.gr/story/1427337/germania-midamines-oi-epanaproothiseis-pros-ellada-ispania>

Πίνακας 1. Αφίξεις μεταναστών και προσφύγων στην Ευρώπη κατά το τελευταίο δίμηνο του 2018

	2018	Νοέμβριος - Δεκέμβριος	Σεπτέμβριος- Οκτώβριος	2017	2016
Ελλάδα	48749	8926	11909	35052	176906
Ιταλία	23210	1275	2174	119369	181436
Ισπανία	63755	13408	17971	28707	14558
Σύνολο	140448	24909	33538	186768	390432
Θάνατοι/ Αγνοούμενοι	2242	273	420	3116	5143

Πηγή: IOM, "Migration Flows-Europe, Recent Trends", 26.12.2018, <http://migration.iom.int/europe/>

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, αξίζει να σημειωθεί ότι στην Ιταλία ψηφίστηκε ο αντιμεταναστευτικός νόμος που θέτει αυστηρότερα όρια στη μεταναστευτική πολιτική της Ιταλίας.¹⁰⁸ Μάλιστα, την περίοδο των Χριστουγέννων, τόσο η Ιταλία όσο και η Μάλτα δεν επέτρεψαν τον ελλιμενισμό του πλοίου Open Arms της ισπανικής φιλανθρωπικής οργάνωσης Proactiva που μετέφερε περισσότερους από 300 μετανάστες το οποίο τελικά έλαβε άδεια να αποβιβάσει τους μετανάστες στην Ισπανία.¹⁰⁹ Σε αντίθεση με τη δράση του πλοίου Open Arms, στις αρχές Δεκεμβρίου, αποφασίστηκε η παύση των επιχειρήσεων διάσωσης του πλοίου Aquarius των μη κυβερνητικών οργανώσεων SOS Mediterranee και MSF που εκτιμάται ότι έχει διασώσει 29.500 πρόσφυγες σε 200 επιχειρήσεις διάσωσης.¹¹⁰

Στον τομέα της οικονομίας, η Κομισιόν στην εκπνοή του έτους ενέκρινε 305 εκατομμύρια ευρώ ως βοήθεια έκτακτης ανάγκης για τη στήριξη της διαχείρισης της μετανάστευσης προς την Ελλάδα, την Ιταλία, την Κύπρο και την Κροατία με τη μερίδα του λέοντος να κατανέμεται στην Ελλάδα στην οποία αναλογούν τα 289

¹⁰⁸ <https://www.naftemporiki.gr/story/1418771/italia-egkrithike-apo-tin-kato-bouli-o-antimetanasteutikos-nomos>

¹⁰⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=Ifvqiy8EyC8>

¹¹⁰ <https://www.naftemporiki.gr/story/1421813/telos-stis-epixeiriseis-diasoseis-metanaston-apo-to-aquarius>

εκατομμύρια ευρώ.¹¹¹ Επιπλέον, στον προϋπολογισμό της ΕΕ για το 2019 ενισχύεται η στήριξη για τη διαχείριση της μετανάστευσης και της ασφάλειας.¹¹²

Σε διεθνές επίπεδο, η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών έκανε δεκτό το Παγκόσμιο Σύμφωνο για τη Μετανάστευση παρά το γεγονός ότι υπήρχαν χώρες, συμπεριλαμβανομένων κάποιων ευρωπαϊκών κρατών, που τάχθηκαν σθεναρά εναντίον της ψήφισής του. Άλλωστε, το μεταναστευτικό ζήτημα αναμένεται να παραμείνει ψηλά στην ατζέντα των ευρωπαϊών ηγετών ενόψει των ευροεκλογών του 2019.

¹¹¹ <https://www.cnn.gr/news/kosmos/story/159139/h-komision-edose-289-ekat-eyro-stin-ellada-gia-to-metanasteytiko>

¹¹² <https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2018/12/11/council-endorses-agreement-on-eu-budget-for-2019/>